

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2021

Lamija Delić

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Paradox osobní identity u D. Huma, J. Locka a P.

Ricoeura

Lamija Delić

Vedoucí práce:

Mgr. Michal Polák Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

.....Lamija Delić.....

Poděkování

Ráda bych věnovala poděkování Mgr. Michalu Polákovi, Ph.D. za podporu při psaní této bakalářské práce a za jeho cenné rady.

Také bych ráda poděkovala své rodině a přátelům za obrovskou podporu.

Obsah

1. ÚVOD	1
2. IDENTITA	2
2.1 Sociálně psychologická pojetí identity	2
2.2. Narativní identita	10
2.3 Ricoeurovo chápání narativní identity	13
3. VYBRANÉ TEORIE OSOBNÍ IDENTITY	16
3.1 Lockova teorie osobní identity	16
3.2 Humova teorie osobní identity	24
3.2.1 Humova teorie idejí	25
3.2.2 Hume o osobní identitě.....	27
4. KOMPARACE RICOEUROVA POJETÍ IDENTITY JÁSTVÍ S POJETÍMI JOHNA LOCKA A DAVIDA HUMA	32
4.1 Filozofie Paula Ricoeura	32
4.1.2 Ricoeurova pozice v hermeneutice	35
4.2 O sobě samém jako o jiném	38
4.3 Paradox osobní identity u Paula Ricoeura, Johna Locka a Davida Huma ...	40
5. ZÁVĚR	47
Seznam použité literatury a pramenů	49

1. ÚVOD

Pojem identity je v dnešní době často zmiňován. Každý z nás někdy se snaží odpovědět na otázky typu „kdo jsem“, nebo „čím jsem“. Již staří filozofové se snažili nalézt vysvětlení těchto otázek a otázka identity a myšlenka *Poznej sebe sama*, byla v řecké filozofii stále aktuální. Je lidskou přirozeností ptát se kdo jsme, odkud pocházíme a kam patříme, ...

Otázky identity, jednotlivce, národnosti, pohlaví a další jsou v posledních několika desetiletích v centru vědeckého a obecného veřejného zájmu. Motiv pro hlubší studium tohoto tématu a vypracování bakalářské práce na téma identity jsem však našla v citátu libanonského spisovatele Amina Maaloufa, který ve své knize *In the Names of Identity: Violence and Need to Belong*, říká: „*Moje identita, to je důvod, proč nejsem totožný s žádnou jinou osobou.*”¹ Jedním z mých záměrů bylo interpretovat a porovnat myšlenky na identitu v době Locka a Huma s modernějším chápáním identity v očích filozofa 20. století Paula Ricoeura. Na rozdíl od předchozího názoru je moderní pojem identity odkazem na jeho interaktivní charakter a úzké spojení mezi identitou a kulturou.

Teoretickým základem bakalářské práce je kniha *O sobě samém jako o jiném* Paula Ricoeura, ve které Ricoeur klade důraz na tři hlavní filozofické intence; první intence má oporu v mluvnici přirozených jazyků (rozdíl mezi “se” a “já”), druhou filozofickou intencí je oddělit od sebe dva hlavní významy identity (*idem* nebo *ipse*), třetí filozofická intence se zabývá identitou - *ipse*.² Práce se zaměří zejména na třetí část knihy (pátá a šestá studie), kde je kladen důraz na osobní identitu.

Zaměříme se na Ricoeurův pohled na to, co je konstitutivní pro pojem osoby. Klíčová část se bude věnovat vymezení a analýze filosofického pojetí Já/Jáství u Paula Ricoeura v konfrontaci s pojetím Johna Locka a Davida Huma. Artikulován bude zejména aspekt fenomenologický, hermeneutický a narativní, včetně důsledků přijetí tohoto přístupu k Jáství. Bude sledován vývoj Ricoeurova pojetí Jáství ve světle recepce Humeova a Lockova přístupu.

---

1 Maluf, *Ubilački identiteti*, s. 10.

2 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 9-10.

Závěr práce bude obsahovat komparaci těchto společných prvků a odlišnosti přístupu uvedených autorů a úvahu o optimálním konceptuálním vymezení procesuálního Já/Jáství.

2. IDENTITA

Slovo identita pochází z latinského slova *identitat, identitas*. Původní význam slova znamená *totožnost, stejnost* osoby nebo věci v čase a všech okolnostech. Jako synonyma pro identitu se v případě člověka často používají termíny *individualita* nebo *osobnost*.³ Otázky identity a identifikace jsou důležité také v kontextu vzniku a rozvoje společnosti. Jsou obzvláště důležité pro ty společnosti, které prošly válkami a u nichž historické otřesy zanechaly významnou stopu. V takových případech můžeme hovořit o sociální, kolektivní, národní či kulturní identitě.

2.1 Sociálně psychologická pojetí identity

K šíření pojmu identity v humanitních oborech došlo ve Spojených státech v 60. letech, zejména díky práci Erika H. Eriksona, který rozšířil koncept identity v psychologii. Erikson o identitě hovoří v kontextu psychosociálního vývoje osobnosti a spojil tak intimní a subjektivní s objektivním, sociálním a kulturním. Podle Eriksona vývoj osobnosti nebo identity nekončí v dětství nebo dospívání, jak tvrdil Freud, ale trvá celý život. Tento základní determinant definuje identitu jako strukturu, kterou lze změnit i v dospělosti.

---

³ Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 109.

Proto se problém identity stává celoživotním tématem, a tento problém je stále více zdůrazňován vývojovou psychologií: „Dosažení identity znamená získat pocit vlastní jedinečnosti (individuality), dále pocit vlastní celistvosti (wholeness and synthesis), tj. sjednocení různých dílčích zkušenosti se sebou samým, též dosažení pocitu určité osobní stability a sjednocení vlastní zkušenosti v čase (minulost, přítomnost a perspektiva sebe sama - sameness and continuity) a konečně pocit spolupatříčnosti k určitým ideálům a hodnotám, resp. pocit vlastní sociální hodnoty a podpory od druhých (sociální solidarity).“⁴ S Eriksonovým tématem identity spojujeme jeho hlavní pojmy; „ego identita“, „krize identity“, „difuze identity“. Podle Eriksona lidé procházejí řadou fází, jak rostou a mění se po celý život. Proto se zajímal o to, jak sociální interakce a vztahy ovlivňují osobní vývoj člověka.

Jak tvrdí psychologové, „identifikace“ hraje klíčovou roli v procesu budování identity a je nezbytným prostředkem pro úspěšné vytváření identity. Identita a identifikace jsou dvě úzce související reality, ale přesto je musíme jasně odlišit. Identita vždy zahrnuje celou osobu a identifikace je částečný proces. Podle Ricoeura identifikovat něco znamená „být schopen uvědomit druhého o tom, o které věci ze škály jednotlivých věcí stejného typu chceme mluvit.“⁵ Navíc, tvrdí, že „... identifikovat neznámá ještě identifikovat sebe sama, ale identifikovat 'něco'.“⁶

Identita má tendenci odpovídat na otázku „Kdo jsem?“, zatímco v identifikaci očekáváme odpověď na otázku „Jak se mám?“. Vztah, který existuje mezi identitou a identifikací, je ten, který v identitě vidí součet identifikací, které začlenil do kontextu zrání osobnosti.⁷ Předností Eriksona je to, že rozlišoval mezi pojmy identity a identifikací a věřil, že identifikace je první fází konstituování identity a že ji nelze srovnávat s pojmem identity: „Podle Eriksona identita osoby se vytváří spojením

---

4 Čermák, *Agrese, identita, osobnost*, s.181- 182.

5 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 36.

6 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s 36.

7 Ninčević, M. *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*, s. 131.

identifikací z dětství, současných identifikací a základních životních závazků (commitments). Erikson odlišuje self identitu a ego identitu.⁸

Jedním z hlavních prvků Eriksonovy psychosociální teorie je vývoj identity ega: „Ego identita je psychologický mechanismus, který umožňuje narůstání jistoty, že vlastní schopnost udržet vnitřní stejnost a kontinuitu (vlastní ego v psychologickém smyslu) se rovná schopnosti udržet vlastní smysl stejnosti a kontinuity pro jiné.“⁹

Například při přechodu z dětství do dospělosti se dospívající mohou začít cítit zmateni nebo nejistí sami sebou a tím, jak zapadají do společnosti. Když se dospívající snaží získat pocit sebe sama, mohou experimentovat s různými rolemi, aktivitami a chováním. Podle Eriksona je to důležité pro proces formování silné identity a rozvoj smyslu individuálního směřování.

Erikson věřil, že je ego identita proces, která chrání jednotlivce před nestabilitou způsobenou náhlými změnami v osobních nebo situačních faktorech. Self identitu lze definovat jako součást organizace sebevnímání.¹⁰

Erikson ve své knize *Identity: Youth and crisis* podrobněji vysvětluje roli těchto dvou pojmů. Nejprve hovoří o ego identitě: „Pokud je ego chápáno jako ústřední a částečně nevědomá organizační jednotka, musí se v jakékoli životní fázi vypořádat s měnícím se Já, které vyžaduje syntézu s opuštěným a očekávaným já. Tento podnět by byl použitelný na tělesné ego, o kterém lze říci, že je to ta část Já, která poskytuje zkušenosti vlastního těla, a proto by mohla být vhodněji nazývána tělesné já. Jedná se o ideální ego jako představitele myšlenek, obrazů a konfigurací, které slouží k trvalému srovnání s ideálním já. Nakonec by se to vztahovalo na část toho, co jsem nazval ego identita, konkrétně na tu část, která se skládá z obrazů rolí.“¹¹

---

8 Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 115.

9 Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 115.

10 Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 115.

11 Erikson, *Identity: Youth and crisis*, s. 211. *Přeložila L.D.*

Klíčem v Eriksonově práci jsou souvislosti mezi rozvojem ega a společností, prolínání generací s ohledem na rozvoj identity ega: “To, co by se dalo v důsledku nazvat sebeidentita, vychází ze zkušeností, v nichž jsou dočasná zmatení já úspěšně znovu začleněni do souboru rolí, které také zajišťují sociální uznání. O formování identity lze tedy říci, že má jak aspekt sebe tak i aspekt ega. Ego-identita je tedy výsledkem syntetizující funkce na jedné z hranic ega, konkrétně „prostředí“, které je sociální realitou přenášenou na dítě během následných dětských krizí.“¹²

Jak již bylo zmíněno dříve, ego identita je pravděpodobně klíčovým prvkem ve vývoji člověka a období dospívání bylo považováno za rozhodující dobu při formování tohoto vývoje.

Čtyři nejdůležitější aspekty v Eriksonově teorii formování ego identity jsou¹³:

1. krize identity
2. institucionalizované moratorium
3. boj mezi egem a superegem o dominanci v osobnosti
4. stupně hodnotové orientace

Erikson zmínil také pojem „difuzní identita“, což znamená „aktivní odmítání vymezení sebe samého jako jedinečného subjektu, odlišného od ostatních.“¹⁴ Difuzní (rozptýlená) identita komplikuje plnění dalších vývojových úkolů, protože se ve svých důsledcích často projeví až v následných etapách života.¹⁵ Pokud jde o difuzní nebo rozptýlenou identitu, pak adolescenti obvykle nemají přesnou orientaci v určité oblasti, ani ji nehledají. Je to období, ve kterém se odkládají důležitá rozhodnutí, aby mohl

---

12 Erikson, Identity: Youth and crisis, s. 211. Přeložila L.D.

13 Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 115.

14 Čermák, Agrese, identita, osobnost, s. 182.

15 Čermák, Agrese, identita, osobnost, s. 182.

experimentovat s různými sociálními rolemi. Tato fáze, i když často může být příčinou zmatku a ztráty, má jistě pozitivní vliv na duševní zdraví adolescenta.¹⁶

Identita je jednou ze základních kategorií pro zpochybňování vztahu mezi jednotlivcem, společností a kulturou a k jejímu studiu lze přistupovat pouze syntézou kulturních, sociologických, psychologických, antropologických, politických, etnologických a řady dalších aspektů. Jako individuální a kolektivní fenomén je identita vždy sociálně proměnlivá a její sociální diferenciací je vždy možná. Jakákoliv změna, zejména sociálně podmíněná nebo změna, která přichází zvenčí, z prostředí, může ovlivnit změnu identity. Identity mohou být: individuální a kolektivní, genderové, etnické, národní, náboženské, profesionální, kulturní, ekonomické, moderní, politické, narativní.

V množství přístupu, vynikají zejména teorie z oblasti psychologie. Někteří z nejvýznamnějších psychologů, kteří se zabývali teorií identity, jsou *James E. Marcia* (organizace sebevímání), *Erik Homburger Erikson* (kontinuita sebe a jiných), *Henri Tajfel a John Turner* (hodnota členství ve skupině), *George Kelly a Rom Harré* (sebe prezentování).¹⁷

Obzvláště zajímavou psychologickou teorií je teorie sociální identity, jejíž hlavní představitelé jsou Henri Tajfel a John Turner. Podle teorie sociální identity mají lidé tendenci klasifikovat sebe a ostatní do různých sociálních kategorií, jako je členství v organizaci, náboženská příslušnost, pohlaví a věk. Jinými slovy, sociální identita je smyslem člověka o tom, kým je, na základě jeho členství ve skupině. Tajfel navrhl, aby skupiny (např. rodina či fotbalový tým atd.), ke kterým lidé patřili, byly důležitým zdrojem hrdosti a sebeúcty. Skupiny nám dávají pocit sociální identity: pocit sounáležitosti se sociálním světem. Skupiny jsme rozdělili na „oni“ a „my“ na základě procesu sociální kategorizace (tj. lidé jsme zařadili do sociálních skupin). Tajfel a Turner navrhli, že při seskupování ostatních jako „oni“ nebo „my“ jsou klíčové tři

---

16 Ninčević, M. *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*, s. 131

17 Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 114.

mentální procesy: sociální kategorizace, sociální identifikace a sociální srovnání. Ve druhé fázi, sociální identifikace, přijmeme identitu skupiny, do které jsme se zařadili.¹⁸

Navíc psychologové Rogers Brubaker a Frederick Cooper rozdělují teorie identity na „silné“ a „slabé“. „Silné“ koncepce identity představují základní stejnost v čase a mezi osobami. Vycházejí z každodenní zkušenosti, zahrnují předpoklady, které jsou považované za velmi problematické, např: „Identita je něco, co mají, měli by mít, nebo hledají všichni lidé.“¹⁹ „Slabé“ (měkké) koncepce identity vnímají identitu jako měnící se podle situace, okolností a času. Existují také návrhy na alternativní výrazy, identifikace a kategorizace - chápání sebe samého.²⁰

Viera Bačová se zabývá procesuálním pojetím identity, vychází z předpokladu, že identita je „osobní výklad 'textu' kultury a konkrétního společenství, ve kterém dotyčná osoba žije.“²¹ Z jejího pohledu můžeme usoudit, že identita vzniká spontánně, vždy tehdy a tam, když dochází k mezilidské komunikaci. Problém sociální a osobní identity se podle autorky vždy vyskytují současně: „V naší kultuře dnes identitou vyjadřujeme u osoby nebo společenství více jejich charakteristik současně: její/jeho autenticitu - integritu - kontinuitu - relativní stejnost v čase - sebedefinování - definování jinými - odlišnost od jiných - uvědomění si odlišnosti - afiliaci s lidskými společenstvími.“²²

V posledních několika desetiletích se významně zabývali identitou úvahy a studie, které zanechali Zygmunt Bauman, Stuart Hall, Pierre Bourdieu, Anthony Giddens, Dan McAdams, Craig Calhoun, Jürgen Habermas, Paul Ricoeur, Margaret Somers, a jiní.

Sociologové se dosud nejvíce zabývali vybranými problémy s identitou. Sociologie je od počátku svého vzniku konfrontována s několika teoretickými dilematy.

---

18 Ashforth, Mael, *Social Identity Theory and the Organization*, s. 20-23.

19 Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 111.

20 Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 112.

21 Čermák, *Agrese, identita, osobnost*, s. 17.

22 Výrost, *Sociální psychologie 2.*, s. 110.

Antinomie statika versus dynamika, dilema, které stojí ve společenských vědách v centru debat o povaze identity, patří mezi nejvýraznější sociologická dilemata. Statická identita je identita, která je konstantní a nemění se. Na druhé straně je dynamická identita nestabilní, konstruovaná a neustále obnovovaná.²³ Teorie strukturalismu a poststrukturalismu se nejčastěji zabývaly otázkou postavení a funkce subjektu a jeho dekonstrukce ve společnosti a v kultuře. V sociologické teorii existují dva směry konceptualizace identity - esencialistická a konstruktivistická.²⁴ Problematizace vztahů při interpretaci identity jako esencialistické nebo konstruktivistické je ontologickým dilematem o povaze vztahu mezi bytím a znalostmi, což činí historickou dynamiku moderní, ale i postmoderní relativizaci tohoto konceptu.

Slavní sociologové Thomas Luckmann a Peter Ludwig Berger jsou hlavními představiteli směru zvaného sociální konstruktivismus (směr teoretického uvažování). Vytvářejí řadu publikací představujících teoretický pohled, který je z velké části nezávislý na psychoanalytické literatuře o identitě. Za ústřední dílo považují knihu *Sociální konstrukce reality*, kde je pojetí identity vyloženo v kontextu jejich komplexního teoretického uvažování.²⁵ Bergerovo pojetí identity je odvozeno od názorů Durkheima, Marxe, Simmela a Webera a je syntetizováno kolem sociální fenomenologické perspektivy Schutze. Tito autoři kladou explicitní důraz na vzájemnou provázanost vztahu jedince a sociální struktury při formování a udržování identity.²⁶ Berger-Luckmannova teorie identity zahrnuje tři úrovně: sociální typy, osobní identitu a jednotlivé organismy spojené v duální dialektice mezi osobní identitou a zcela sociálními typy na jedné straně a nikdy úplně socializovanými organismy na druhé straně. Realita každodenního života je sociálně konstruovaná v rámci dialektického vztahu mezi společností (objektivní realitou) a jedincem (subjektivní realitou).

---

23 Holubová, *Koncept identity na poli sociologické teorie*, s. 34.

24 Holubová, *Koncept identity na poli sociologické teorie*, s. 34.

25 Holubová, *Koncept identity na poli sociologické teorie*, s. 40.

26 Holubová, *Koncept identity na poli sociologické teorie*, s. 36.

Sociální konstruktivismus identitu chápe jako výsledek interakce organismu a sociální struktury. Odmítá oddělovat osobní a kolektivní složky identity. Na základě toho autoři Berger a Luckmann vnímají koncept kolektivních identit jako zavádějící a odmítají jej.²⁷

Významný italský autor Alberto Melucci neodmítá pojem kolektivní identity, protože se domnívá, že s pomocí tohoto pojmu lze vysvětlit mnoho společenských jevů. Podle Melucciho, kolektivní identity jsou součástí identity osobní a přispívají k jejímu budování. Kolektivní identita nám dává schopnost rozpoznat a být rozpoznán jako součást stejného systému sociálních vztahů.²⁸

Německý teoretik Jan Assman, který rozvíjí teorii kulturní identity, je přesvědčen, že je nutné rozlišovat mezi individuální a kolektivní identitou, přestože obě jsou v konečném důsledku kulturní identitou. Kulturní paměť uchovává zásobu vědomostí, ze kterých si skupina uvědomuje svou jednotu a zvláštnost. Objektívni projevy kulturní paměti jsou definovány prostřednictvím jakési identifikační determinace v pozitivním nebo v negativním smyslu.²⁹

Při řešení problémů sociální identity irský sociolog Richard Jenkins zdůrazňuje, že identita není neutrální kategorií a vždy je konstituována z nějakého hlediska, i když identifikace zahrnuje individualitu, klíčem může být i něco jiného - společnost a historie.

Identita není podle Jean Marie Domenaque pouze otázkou daného práva, dědičnosti, přirozenosti nebo pravdivosti- ale je to také otázka volby. Problém identity nezahrnuje výrok o tom, co jsme, ale ještě více aspirace na to, čím chceme být.³⁰

---

27 Holubová, *Koncept identity na poli sociologické teorie*, s. 42.

28 Holubová, *Koncept identity na poli sociologické teorie*, s. 43.

29 Assman, *Collective Memory and Cultural Identity*, s. 130.

30 Seleva, *Border Cultures/ Cultures at the Border*, s. 128.

Je důležité zmínit i kulturologa Stuarta Halla. Hall věří, že osobní identity jsou konstituovány v procesu reprezentace, nejčastěji prostřednictvím narativního zprostředkování sebe sama, ale budování identity se také děje prostřednictvím procesu projevování rozdílů. Identita je konstituována pouze prostřednictvím kontaktu s druhým. Identita je nepřetržitý proces, proces vytváření a ničení, opuštění starého a ustavování nového.³¹ Každá identita má na svém “okraji” přebytek, něco navíc.³² Bytost je soubor různých identit, které v minulosti vznikly a zmizely, byly vybudovány a rozloženy.

Současní filozofové a teoretici jako Michel Foucault, Jean-Francois Lyotard, Jacques Derrida a další se domnívají, že nestačí problematizovat jednu identitu (např. rasovou, genderovou, etnickou), spíše je nutné zacházet s identitou současně se všemi prvky, které má konkrétní subjekt k dispozici.

Identity jsou vytvářeny identifikací s různými modely (např. sociálními, kulturními) a interakcí s prostředím ve formě sblížení, vyrovnání a diferenciací. Konstrukce identity je vždy založena na binárních opozicích Já-druhý, která slouží jako determinant pro definování vlastního Já.

2.2. Narativní identita

Narativní identita se týká příběhů, které si lidé vytvářejí, aby o sobě vyprávěli, aby pochopili, kdo jsou pro sebe a pro ostatní. Začínají v dospívání a jsou často chápány jako prožité, internalizované, evoluční narativy, kterými lidé žijí. Narativní identita je internalizovaný a vyvíjející se životní narativ člověka, který integruje rekonstruovanou minulost s představou do budoucna, aby zajistil životu určitý stupeň jednoty a účelu. Myšlenka, že lidé vytvářejí identitu vytvářením příběhu o svých životech, se v

---

31 Hall, *Questions of Cultural Identity*, s. 2-3.

32 Hall, *Questions of Cultural Identity*, s. 5.

posledních dvou desetiletích objevila jako široce integrující koncepce v humanitních i sociálních vědách.³³

Největší zásluhu na zahájení debaty o narativní identitě na konci minulého století má však americká socioložka Margaret Somersová. Somersová doplnila studium formování identity o narativní kategorii, to znamená, že do centra chápání identity zavedla dimenze času, prostoru a relativity. Poukázala na význam ontologické dimenze narativů³⁴ a na to, že narativy představují a podílejí se na konstrukci identity.³⁵ Somers obzvláště zdůraznila čtyři narativní dimenze: ontologickou (*ontological*), veřejnou (*public*), metanarativní (*metanarrativities*) a konceptuální (*conceptual*).

Ontologická narativní dimenze se používá k definování otázky, kdo jsme, což může být předpokladem pro to, abychom věděli, co budeme dělat nebo čím budeme v životě. Ontologické dimenze jsou především sociální a interpersonální. Veřejné narativní dimenze jsou spojené s kulturními a institucionálními formacemi většími než jednotlivci, s intersubjektivními sítěmi nebo institucemi. Sahají od narativu rodiny, přes narativ pracoviště (organizační mýty), církve, vlády až po narativ národa. Stejně jako všechny narativy mají i tyto narativy zápletku, vysvětlení a selektivní kritéria. Somersová to vysvětluje na příkladu mainstreamových médií. Například, mainstreamová média upravují a propojují události tak, aby vytvořili „mainstreamové spiknutí“ o původu sociálních poruch.

V metanarativním vyprávění jsou jednotlivci umístěni jako současní aktéři historie nebo sociální vědci. Příklady takových narativů mohou být: kapitalismus vs. komunismus čili jedinec vs. společnost. Poslední dimenze – konceptuální narativ, tvoříme jako sociální vědci. Úkolem konceptuálního narativu je navrhnout slovník, který můžeme použít k

---

33 McAdams, McLean, *Narrative Identity*, s. 233.

34 Pojem *narativ* označuje mluvené nebo psané vyprávění.

35 Somers, *The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach*, s. 606.

rekonstrukci a vykreslení časoprostorových ontologických narativů a vztahů historických aktérů, veřejných a kulturních příběhů, které informují o jejich životech³⁶.

Narativy, které o sobě lidé vyprávějí, jsou umístěny v komplexním rámci sociálních struktur, a proto jsou vztahy identita - kolektiv nejdůležitější v oblasti narativní identity. Teorie narativních identit se v poslední době snaží najít cestu, která bude zahrnovat jednotlivce i kolektiv, ale faktem je, že i dnes neexistuje žádná teorie, která by integrovala všechny principy. McAdams navrhl první úplný teoretický model narativní identity a nastínil rysy životních narativů.

Podle McAdamse lidé vytvářejí a sdílejí také narativy o sobě, podrobně popisující jednotlivé epizody a období v jejich životě a co pro ně tyto zkušenosti znamenají.³⁷ Prostřednictvím opakovaných interakcí s ostatními jsou narativy o osobních zkušenostech zpracovávány, znovu interpretovány a převyprávěny. Vypravěč postupně rozvíjí širší a integrující narativní identitu. Aby si člověk vytvořil narativní identitu, musí se nejprve naučit, jak sdílet narativy v souladu s konkrétními kulturními parametry a v rámci konkrétních skupin – v rodinách, s přáteli a v jiných a neformálních sociálních skupinách. Studie sledující vývoj narativní identity od dětství po ranou dospělost potvrzují sílu konverzace a sociálních kontextů pro učení narativních dovedností. Rovněž formulují smysluplný narativ o životě jednotlivců.

McAdams dospěl k závěru, že se zdá, že různé kultury nabízejí různé možnosti výběru obrazů, témat a zápletek pro konstrukci narativní identity a jednotlivci v těchto kulturách si tyto narativní formy přizpůsobují, udržují a upravují, když vyprávějí své vlastní příběhy. Již od dětství si vypravěči vybírají selektivně, když postupně rozvíjejí formy příběhu, které dobře zachycují jejich osobní zkušenosti.³⁸

---

36 Somers, *The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach*, s. 613-620.

37 McAdams, McLean, *Narrative Identity*, s. 233.

38 McAdams, McLean, *Narrative Identity*. s. 235-237.

2.3 Ricoeurovo chápání narativní identity

Paul Ricoeur (1913-2005) je velmi vlivný filozof, který vyvinul teorii narativní identity a propojil ji s konceptem *já*. Ricoeur tvrdí, že *já* se objevuje pouze v procesu zpracování životního příběhu. Jinými slovy lze říci, že *já* hledá svou identitu v rozsahu celého života.³⁹ Ricoeur se domnívá, že ústřední částí životního příběhu je schopnost představovat lidskou zkušenost času. Poukazuje na to, že narativní *já* není věc fikce, ale vnoření skutečného světa do světa příběhu. V knize *Čas a vyprávění* Ricoeur popsal narativní identitu jako identitu kterou si čtenáři budují při setkání s texty, které interpretují.⁴⁰ Vztah mezi příběhem a životem lze pozorovat na dvou úrovních:

1. způsob, jakým chápeme život, lze srovnávat s tím, jak chápeme příběh
2. rozumíme životu díky příběhům, těm, které jsme slyšeli a rozuměli jim, a zabudovali jsme je do konfigurace našeho vlastního životního příběhu

Jednoduše řečeno, moje narativní identita není moje identita v příběhu, který o sobě mohu vyprávět, ale moje narativní identita je v mé narativní schopnosti to udělat.⁴¹

Na druhé straně, v knize *O sobě samém jako o jiném*, interpretuje narativní identitu jako osobní identitu, která vzniká v procesu vlastní interpretace.⁴² Naše životy jsou propojeny se životy ostatních. Na každý jednotlivý život lze pohlížet jako na narativní útek v rámci celkové zápletky života.⁴³

---

39 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 130.

40 Crowley, *Paul Ricoeur: the Concept of Narrative Identity*, s. 2-4.

41 Brnčič, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 734.

42 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 128-129.

43 Brnčič, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 738.

Ricoeurův koncept narativní identity naznačuje, že jednatel nebo kolektiv je vytvořen pomocí příběhu – člověk poznává čas, svět a sebe tím, že vypráví a interpretuje vyprávění. Narativní identita je také spojením mezi minulostí a budoucností tím, že umožňuje integraci různých stavů a zkušeností do časové struktury, aby byla funkční pro budoucnost.

Ricoeur věří, že povaha narativní identity se může projevit pouze dialektikou „*idem a ipseity*“, která jednotlivci umožňuje neustále se měnit po celý život a zároveň stále zůstat stejná, s tím, že *idem a ipseita* nejsou stejní: na jedné straně „identita jako totožnost (mêmeté; latinsky idem, anglicky sameness, německy Gleichheit), na druhé straně identita jako ipseita (ipseité; latinsky ipse, anglicky selfhood, německy Selbstheit). Jak jsem mnohokrát zdůrazňoval, ipseita není totožnost.“⁴⁴

Ricoeur zavádí klíčový rozdíl mezi těmito dvěma druhy identity ve vztahu k jáství: *idem* identita je identita něčeho, co je vždy stejné, co se nikdy nemění; *ipse* identita je stejnost napříč změnami. Osobní identita zahrnuje obě dimenze.⁴⁵

Ipe (selfhood) vyjadřuje vztah, který má člověk sám k sobě. Je to projev naší individuality, který zdůrazňuje jedinečnost každého člověka. Identita ipse je identita, která patří jednotlivému já, a jako taková se výrazně liší od identity patřící jiné osobě. Ipe identifikuje „kdo“ je já, idem identifikuje „z čeho“ se já skládá. Idem (sameness) vyjadřuje skutečnost, že osoba zůstává stejná bez ohledu na změny, kterými člověk prochází. Já může identifikovat sebe jako sebe navzdory změnám, kterými já v čase prochází.⁴⁶

Příklad narativní identity v knize *O sobě samém jako o jiném* je forma identity, která zve čtenáře k identifikaci s akcí, s činností a poskytuje tak čtenáři prozatímní nebo

---

44 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 131.

45 Pellauer, *Paul Ricoeur*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy [online].

Dostupné z <<https://plato.stanford.edu/entries/ricoeur/#PreHermAnth>> cit. [11.3.2021].

46 Wiercinski, *Hermeneutic Notion of a Human Being as an Acting and Suffering Person: Thinking with Paul Ricoeur*, s. 22.

virtuální narativní identitu.⁴⁷ Aby člověk měl narativní identitu, musí komunikovat s ostatními: bez dalších lidí v jeho životě nemá člověk ani příběh, který by mohl vyprávět.⁴⁸ Význam příběhů spočívá pro Ricoeura v tom, že jsou produktem interakce světa textu a světa čtenáře, kde je možnost transformace čtenářské zkušenosti zapsána do samotného procesu čtení.

Napětí mezi identitou *idem* a *ipse* odhaluje důležité aspekty týkající se vztahu mezi sebou a druhým. Podle Ricoeura „the self” (Já) implikuje vztah mezi stejným (the same) a druhým (the other), a proto nelze oddělit *idem* a *ipse*.⁴⁹ Je důležité zmínit, že charakter⁵⁰ hraje klíčovou roli, kde se *idem* a *ipse* překrývají: „Když jsme ji tak umístili do této mezery, neudíví nás, že narativní identita bude oscilovat mezi dvěma hranicemi, spodní hranicí, kde trvalost v čase vyjadřuje smíchání *idem* a *ipse*, a horní hranicí, kde *ipse* klade otázku po své identitě bez pomoci a podpory *idem*. Nejprve je však třeba prozkoumat postupy teorií osobní identity, které neznají ani rozdíl mezi *idem* a *ipse*, ani zdroje, které nabízí narativita, aby bylo možno řešit paradoxy osobní identity, jejichž jasnou a zřetelnou formulaci právě tyto teorie předkládají.”⁵¹ V pojetí narativní identity hraje velkou roli etika a morálka. Jedním z nejdůležitějších aspektů narativní identity je dodržování slov – *ipse* je bez podpory *idem*.⁵²

---

47 Crowley, *Paul Ricoeur: the Concept of Narrative Identity*, s. 8.

48 Brnčić, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 738.

49 Wiercinski, *Hermeneutic Notion of a Human Being as an Acting and Suffering Person: Thinking with Paul Ricoeur*, s. 20-22.

50 „Charakterem rozumím soubor rozlišujících znaků, které umožňují znovu identifikovat lidského jedince jako téhož. Prostřednictvím popisných rysů, o nichž ještě budeme mluvit, zahrnuje numerickou i kvalitativní identitu, nepřerušenou kontinuitu i trvalost v čase. Právě tím emblematicky znamená totožnost osoby.” (Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 134.)

51 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 140.

52 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 128-155.

3. VYBRANÉ TEORIE OSOBNÍ IDENTITY

Otázka osobní identity byla vždy předmětem zájmu mnoha filozofů. Teorie osobní identity je filozofickým předpokladem s konečnými otázkami naší vlastní existence, například s otázkami *kdo jsme*, *existuje život po smrti*, apod. Tento druh analýzy osobní identity vyžaduje soubor nezbytných a dostatečných podmínek pro identitu osoby v průběhu času. Existuje několik obecných teorií problému identity. V tomto textu jsou představeny názory filozofů Johna Locka, Davida Humea a Paula Ricoeura a další vysvětlení jejich teorie osobní identity.

3.1 Lockova teorie osobní identity

John Locke (1632-1704) byl anglický filozof, nejdůležitější předchůdce osvícenství v oboru teorie poznání, ekonomie, filozofie náboženství. Vystudoval v Oxfordu a kromě filozofie se zajímal také o medicínu a přírodní vědy.⁵³ Svým myšlením se řadí do anglického empirismu 17. století.⁵⁴

Zvláštní roli v jeho myšlení a filozofii hraje jeho hlavní práce *Esej o lidském rozumu*, ve kterém podrobně zkoumá jistotu a rozsah lidského poznání. Podle jeho koncepce neexistují v lidském duchu žádné vrozené myšlenky nebo principy, ani teoretické, ani praktické. Duše je od přírody *tabula rasa* - původně nepopsaná deska, list. Locke také klade důraz na rozumové uspořádání jednoduchých idejí. Z tohoto rozumového uspořádání vznikají ideje složené, kterých je neomezený počet. Existují tři

---

⁵³ Tvrďý, *Průvodce dějinami evropské filosofie*, s. 230.

⁵⁴ Röd, *Novověká filosofie*, s. 33-35.

hlavní druhy složených idejí: mody (prostor a čas), podstaty (např. bůh) a relace (pojmové páry: prostor a čas, identita a různost).⁵⁵

Locke začíná *Esej* tím, že popírá názor, že určité druhy poznání - znalosti o existenci Boha, určitých morálních pravdách nebo zákonech logiky či matematiky - jsou vrozené a jsou vtištěny do lidské mysli při jejím vzniku. Locke naopak tvrdí, že o ideji nelze říci, že je *v mysli*, dokud si ji člověk neuvědomuje.⁵⁶

Ve druhé knize *O ideách* začíná tvrzením, že zdrojem veškerých znalostí jsou zaprvé smyslové vnímání: „Odkud má mysl veškerý ten materiál pro svůj rozum a své poznávání? Na to odpovídám jedním slovem: ze zkušenosti; na ní je veškeré naše poznání založeno a z ní je koneckonců odvozeno.”⁵⁷ Locke pokračuje ve vysvětlování:

„ Za prvé: Naše smysly tím, že se zabývají jednotlivými smyslovými objekty, dodávají do mysli rozdílné zřetelné vjemy věcí, a to v souladu s oněmi různými způsoby, jakými tyto objekty na ně působí; a takto získáváme ideje nazvané „ žlutý”, „ bílý”, „ horký”, „ chladný”, „ měkký”, „ tvrdý”, „ hořký”, „ sladký” a všechny ideje, o nichž hovoříme jako o smyslových kvalitách; a když řeknu, že je smysly dodávají do mysli to, co tam pak ony vjemy vyvolává. Tento významný zdroj většiny těch idejí, které máme, je zcela závislý na našich smyslech, jimiž je převáděn do rozumu; nazývám ho smyslovým vnímáním.”⁵⁸

Podle Locka jsou idejí objekty „před myslí“, nikoli v tom smyslu, že jsou fyzickými objekty, ale v tom smyslu, že představují fyzické objekty vědomí. Všechny ideje jsou jednoduché nebo složené.⁵⁹ Všechny jednoduché ideje jsou odvozeny ze smyslové

---

55 Halada, *Čítanka z dějin filozofie*, s. 136.

56 Encyclopedia Britannica [online]. Dostupné z <<https://www.britannica.com/biography/John-Locke/An-Essay-Concerning-Human-Understanding> > [cit. 27.3.2021]

57 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 74.

58 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 74-75.

59 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 81.

zkušenosti a všechny složené ideje jsou odvozeny z kombinace jednoduchých a složených ideje myslí.

Podle Lockova názoru je hlavní funkcí filozofického bádání analýza významů pojmů, prostřednictvím identifikace ideje, které je vedly. Locke poznamenává, že ideje mohou být propojeny v mysli takovým způsobem, že mít jednu ideu okamžitě vede k vytvoření jiné ideje, i když tyto dvě myšlenky nejsou nutně spojeny navzájem. Místo toho jsou propojeny tím, že byly spolu v minulosti mnohokrát prožity.⁶⁰

John Locke nabídl velmi bohatý a vlivný popis osoby a osobní identity v „O identitě a různosti“, což je kapitola 27 druhé knihy - O ideách, v jeho *Eseji o lidském rozumu*. Lockeova teorie byla diskutována jeho současníky krátce po jejím zveřejnění a ovlivnila mnoho dnešních debat o osobní identitě.

Kapitola „O identitě a různosti“ může být rozdělena na dvě části: v první části podává obecný pohled na identitu a ve druhé aplikuje tento obecný pohled na identitu osoby a osobní identitu. U Locka osobní identita nesahá dále než vědomí člověka: „Osobní identita tedy nesahá dál, než kam sahá vědomí; a preexistenční duch, který nevězel po mnoho věků ve stavu zapomnění, nezbytně musí tvořit rozdílné osoby.“⁶¹

Vědomí člověka sjednocuje projevy a činy, i když jsou velmi vzdálené v čase, v jednu a tutéž osobnost. Jinými slovy, to, co má vědomí o minulých a přítomných činech, je jednou a tutéž osobností. Vlastní *já* je tedy vědomou myslící věcí: „... to však jistě musí připustit každá bytost vybavená rozumem citlivá na štěstí či neštěstí, že zde je nějaké já, o něž vykazuje starostlivý zájem a jež by chtěla učinit št'astným; dále, že toto já existuje v souvislém trvání déle než jen jeden okamžik a je možné, že snad bude existovat, jako již existovalo, po měsíce a léta, aniž by byly stanoveny nějaké přesné hranice jeho trvání, a může zůstat týmž já díky témuž vědomí, které s ním jde dále

---

60 Encyclopedia Britannica [online]. Dostupné z < <https://www.britannica.com/biography/John-Locke/An-Essay-Concerning-Human-Understanding> > [cit. 27.3.2021]

61 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 207.

směrem k budoucnosti.”⁶² Podle Locka se identita osoby může od identity člověka lišit.⁶³

V úvodní části 27. kapitoly, Locke uvažuje o vztahu mezi identitou a růzností a uvádí svůj názor na to, v čem spočívá identita člověka:

„v účasti na témže pokračujícím životě, na základě nepřetržitě uplývajících hmotných částic, ve sledu životně sjednoceném s týmž organizovaným tělem. Ten, kdo bude klást identitu člověka do něčeho jiného – tedy ne obdobně jako u jiných živočichů do jednoho vhodně organizovaného těla – bude jen velmi obtížně nacházet podklady k tomu, jak vytvořit embryo, člověka v letech, blázna i uměřeného člověka, a to tak, aby byl týmž člověkem; aby pak jím zvolený předpoklad neumožňoval, že by byl jedním a týmž člověkem Set, Ismael, Sókratés, Pilát, sv. Augustin a Cesare Borgia. Neboť jakmile pouze identita duše tvoří jednoho a téhož člověka, a jestliže by nebylo v povaze hmoty nic, co by zabraňovalo, aby týž individuální duch byl sjednocen s rozmanitými těly, pak by snad bylo možné, aby zmínění lidé, žijící v odlehlých dobách a mající odlišný temperament, byli jedním a týmž člověkem. Avšak tento způsob vyjadřování nutně vychází z velmi podivného užití slova „člověk”, uplatněného pro ideu, z níž vylučováno tělo a vnější vzhled...”⁶⁴

V Lockových dobách bylo téma osobní identity důležité z náboženských důvodů. Křesťanská doktrína tvrdila, že existoval posmrtný život, kdy by ctnostní lidé byli odměněni v ráji a hříšní lidé byli potrestáni v pekle. Tento systém poskytoval jednotlivcům motivaci k morálnímu chování. Aby to však fungovalo, bylo důležité, aby osoba, která je odměněna nebo potrestána, byla stejná osoba jako osoba, která žila ctnostně nebo hříšně. Přestože osoba, která byla odměněna nebo potrestána, zemřela,

---

62 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 209.

63 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 209-210.

64 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 203-204.

nadále existovala v posmrtném životě a dokázala se znovu spojit s tělem. Proto bylo zásadní řádně řešit otázku osobní identity.⁶⁵

Nejprve musíme definovat, co si Locke představuje pod pojmem *člověk*:

„živočich je živoucí organizované tělo; a v důsledku toho jeden a tentýž živočich, jak jsme již poznamenali, je jeden a tentýž přetrvávající život, sdělovaný různým hmotným částicím, jak se náhodou postupně sjednocují v onom organizovaném živoucím těle. A ať už se říká kolem jiných definic cokoli, nestrojené pozorování staví mimo jakoukoli pochybnost, že ta idea v naší mysli, jejímž znakem v našich ústech je zvuk „člověk“, není ničím jiným než ideou o živočichu jisté odpovídající formy...“⁶⁶

Radim Bělohrad podává ve své knize *Osobní identita a její praktická hodnota* přesnější analýzu:

„Locke vytváří analogii mezi svým pojetím identity rostlin, živočichů a lidí na jedné straně a identitou osob na straně druhé. Je přesvědčen, že rostliny, živočichové a člověk jsou schopni ryziho trvání, striktní identity v čase, i navzdory tomu, že se neustále mění jejich materiální konstituce. Tyto bytosti neustále absorbují a vypouštějí částice hmoty, ale v tomto neustálém průtoku hmoty lze nalézt jednotící organizační princip – tentýž kontinuální život.“⁶⁷

Předpokladem je zjistit, v čem spočívá osobní identita, a proto musíme zvážit, co *osoba* znamená:

„myslící inteligentní bytost disponující myšlením a reflexí, schopná o sobě uvažovat jako o sobě samé, jako o jedné a téže myslící věci v různých dobách a na různých místech; a to činí pouze díky tomu vědomí, které je neoddělitelné od myšlení a které, jak se mi zdá, je pro ně podstatné; neboť není možné, aby kdokoli vnímal, aniž by přitom

---

65 Connolly, *John Locke (1632-1704)*, Internet Encyclopedia of Philosophy [online]. Dostupné z <<https://iep.utm.edu/locke/#SH3d>> cit. [cit. 6.4.2021]

66 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 204.

67 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 26.

vnímal, že skutečně vnímá[...] A jen tak daleko, kam až může být toto vědomí rozprostřeno zpět k nějaké minulé činnosti či myšlence, tak daleko sahá identita oné osoby...⁶⁸

Osoba pro Locka je tedy druh vědomé bytosti, která může přemýšlet reflexivně. Osoba však není jen myslící inteligentní bytost, která dokáže uvažovat, ale je také bytost, která může nést odpovědnost za provedené činy. Lidé mají tendenci předem plánovat, a proto se těší na odměnu, která může následovat nebo očekávají trest.

Je také důležité zdůraznit rozdíl mezi identitou osoby a identitou člověka. Radim Bělohrad tento rozdíl podrobněji vysvětluje:

„Identita organismů tedy spočívá v kontinuitě funkční organizace jejich těla, přestože hmota, ze které jsou v každém daném okamžiku složeny, se neustále mění. Pokud aplikujeme rozlišení mezi člověkem a osobou na příklad s knížetem a příštipkářem, pak příštipkář po přenosu vědomí jako osoba zaniká, protože jeho tělo začne obývat osoba knížete, ale jako člověk bude existovat dál.“⁶⁹

Dále vysvětluje: „V tomto bodu je Locke paradoxně inspirací pro velmi odlišné pojetí naší identity, tzv. biologickou koncepci, která od něj přejímá jednak pojem *život*, ale také pojem identity člověka.“⁷⁰

Můžeme říci, že hlavní rozdíl je v tom, že člověk je chápán jako organismus, ve kterém kontinuita funguje na bázi jeho funkční organizace, nikoli na identitě jednotlivých materiálních částí v čase. Rámcově stejný mechanismus funkční organizace se vyskytuje i v rostlinách a jiných organismech. Osoba je však určena vědomím.⁷¹

---

68 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 205.

69 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 26. (Vidět víc: Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, Kapitola *Lockova teorie*)

70 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 26.

71 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 25.

Po základním představení Lockových myšlenek týkajících se pojmů člověka a osoby je nyní třeba specifikovat podmínky, za kterých subjekt odpovědnosti v průběhu času nadále existuje. Lockovo přemýšlení o spravedlivé odpovědnosti, zejména v případech opilosti, spánku a nemoci, pomáhá vysvětlit, proč Locke tvrdí, že osobní identita spočívá ve stejnosti vědomí. Čas tvoří naši zkušenost, mění nás a někdy si to ani neuvědomujeme. Nemáme jen jednu zkušenost, ale mnoho různých zkušeností v průběhu času. Problém identity spočívá v tom, zda jsou to všechno moje zkušenosti, nebo zda jsem jako osoba stejná ve všech těchto různých zkušenostech. Ve filozofických pracích najdeme velké množství různých pokusů o řešení tohoto problému, mezi nimi zvláštní pozornost přitahuje návrh Johna Locka. Podle Locka se věty vypovídající o skutečnostech vždy zakládají na zkušenosti, nejsou odvoditelné z jiných evidenčních vět, a nejsou nikdy zjevné.

Locke rozlišuje zkušenost na vnější a vnitřní. Vnější zkušenost nazývá smyslové vnímání (sensation), je to první činnost člověka na světě vůbec. Vjemy vědomí jsou podle Locka vnitřní zkušenosti (reflection) - reflektují svou vlastní činnost.⁷² Výpovědi o skutečnosti nejsou poznatky z čistého rozumu, poznatky jsou důsledkem existence věcí, a nikdy je nelze získat nezávisle na vnitřních zkušenostech. Z toho důvodu, poznání skutečnosti musí mít empirický základ.⁷³ Ve své knize Locke vysvětluje: „otázkou zde je, co tvoří jednu a tutéž osobu, a ne, zda právě vždy přemýšlí v jedné a téže osobě jedna a tatáž identická substance, protože na tom v tomto případě vůbec nezáleží; různé substance jsou týmž vědomím (pokud se na něm podílejí) sjednocovány do téže osoby, stejně jako jsou různá těla týmž životem sjednocována do téhož živočicha, jehož identita je při této substanční změně zachována jednotou jednoho pokračujícího života. Neboť právě jedno a totéž vědomí působí, aby člověk pro sebe sama byl sebou samým a osobní identita závisí pouze na tom... Jedno a totéž vědomí spojuje odlehlé děje v jednu a tutéž osobu, bez ohledu na to, jaké substance přispěly k jejich vyvolání.“⁷⁴

---

72 Halada, *Čítanka z dějin filozofie*, s.136.

73 Röd, *Novověká filozofie*, s. 38.

74 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 205-206.

Wolfgang Röd, rakouský historik filosofie, tvrdí, že Lockovo pojetí osobní identity je zatíženo paradoxy, a proto se domnívá, že Lockův pokus vyřešit problém identity a problém Já nelze považovat za úspěšný. Ve své knize *Novověká filosofie II. Od Newtona po Rousseaua* nabízí následující argumenty:

„Když si například dospívající vzpomíná na jisté události ze svého dětství, na které, až bude dospělý, zcela zapomene, avšak bude si moci vzpomínat na svůj stav dospívajícího, pak by to v rámci Lockových předpokladů znamenalo, že dítě a dospívající jsou sice tatáž osoba, a stejně tak dospívající a dospělý, ale nikoli dospělý a dítě.”⁷⁵

Dále vysvětluje:

„Podobný paradox můžeme nalézt i v otázce, nakolik lze nějaké jednání považovat za jednání dané osoby. Podle Locka to lze jen do té míry, po kterou sahá vědomí osoby. Je-li někdo zodpovědný pouze za ta jednání, která patří k jeho rozumové osobnosti, a je-li tato určena jednotnými vědomím, pak by jej nebylo možno volat k zodpovědnosti za něco, na co si nevzpomíná, nebo co provedl ve stavu opilosti či v jiných stavech omezeného vědomí. Ve skutečnosti se ale soudy v takových případech neptají na jednotu osoby ve zmíněném smyslu, nýbrž na jednotu člověka, která může být jakožto jednota prostorově a časově určené bytosti zjištěna i nějakou třetí osobou, zatímco jednota osoby jakožto jednota založená v sebevědomí je s jistotou prožívána pouze jí samou.”⁷⁶

Locke věnuje pozornost zejména paměti. Locke si myslí, že paměť je nezbytná pro osobní identitu. Je epistemicky nutné vědět, že určitý jedinec je stejná osoba jako nějaký jedinec v minulosti. Můžeme dojít k závěru, že paměť je nezbytná k tomu, abychom

---

75 Röd, *Novověká filosofie*, s. 55.

76 Röd, *Novověká filosofie*, s. 55.

měli důkaz, že jsme totožní s nějakou osobou v minulosti, a proto je pro nás nezbytné, abychom se považovali za odpovědné za nějakou akci v minulosti.⁷⁷ Odpovědnost v tomto případě vyžaduje disponovat solidní pamětí na události a naše chování v minulosti.

Lockovu teorii osobní identity lze shrnout do několika hlavních bodů:⁷⁸

- Identita člověka se liší od identity osoby
- Člověk je chápán jako organismus, ve kterém kontinuita poskytuje stejný proces jako v rostlinách a jiných organismech
- Identita osoby není dána trváním materiální či nemateriální substance, ale je dána kontinuitou paměti

Na závěr Locke navrhl, že osobní identita spočívá v kontinuitě vědomí. Jeden je stejná osoba jako osoba, která existovala minulý týden nebo před mnoha lety, pokud má vzpomínky na dřívější vědomé zkušenosti.⁷⁹

3.2 Humova teorie osobní identity

David Hume (1711-1776) byl skotský empirický filozof a historik, který svými spisy ovlivnil svět vědy a myšlení. Ačkoli nezažil významnou literární slávu svých filozofických děl za života, přinejmenším pokud jde o jeho nejvýznamnější dílo *Pojednání o lidské přirozenosti*, některé jeho filozofické názory silně rezonují mezi velkými mysliteli, jako jsou Immanuel Kant, Bertrand Russell a zejména celá skupina analytických filozofů v oblastech jako ontologie, epistemologie, etika, apod.

---

77 Helm, *Locke's Theory of Personal Identity*, s. 179-180.

78 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 27.

79 Encyclopedia Britannica [online].

Dostupné z < <https://www.britannica.com/topic/epistemology/David-Hume> > [cit. 27.3.2021]

Hume se ve své filozofii dokázal vypořádat s většinou relevantních problémů své doby. Jeden z nich se týká základní povahy osobní identity, tj. vlastního *já*. Hume si klade otázku, zda existuje *já* jako základ osobní identity a jaká je povaha osobní identity.

Hume píše v knize o problému osobní identity velmi málo. Není možné jej však pochopit bez znalosti jeho pojetí teorie idejí. Proto bude nejprve stručně diskutována Humova teorie idejí, aby poskytla širší kontext a lepší pochopení jeho filozofie i pohledu na problém osobní identity.⁸⁰

3.2.1 Humova teorie idejí

Humova teorie idejí je vysvětlena na samém začátku *Pojednání o lidské přirozenosti* a je základem jeho filozofování. Tato teorie byla silně ovlivněna Lockovou teorií idejí.

Locke nazývá idejí vše, co je předmětem rozumu, když člověk myslí. Každá myšlenka nebo reflexe se rovná vlastnictví idejí. Vystává otázka, odkud tyto ideje pocházejí. Lockova odpověď, s níž Hume plně souhlasí, je zkušenost.⁸¹ Zkušenost je základem myšlení a poznání. Existují idejí pocházejících z vnějšího světa a ideje z „reflexe“, „... jimž jsou emoce a volní akty, příp. ideje vznikající z uvědomění našich vlastních duševních činností (představování, zapamatování, pozorování atd.).“⁸²

Na druhou stranu Hume nenazývá všechny objekty naší mysli idejemi, ale percepcemi: „Mysl je tvořena pouze po sobě následujícími percepcemi.“⁸³ Také vysvětluje: „

---

80 Buzar, *Problem osobnog identiteta u filozofiji Davida Humea*, s. 21-23.

81 Külpe, *Úvod do filosofie*, s. 18.

82 Locke, *Esej o lidském rozumu*, s. 11.

83 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 330.

Percepce můžeme rozčlenit i dalším způsobem, který stojí za povšimnutí a který zahrnuje jak naše impresie, tak ideje.⁸⁴ Pokračuje dál: „Co se mne týče, když se nejbezprostředněji vžiji do toho, co nazývám svým já, narážím pokaždé na tu či onu jednotlivou percepci, percepci tepla nebo chladu... Nikdy nejsem schopen přistihnout sám sebe bez nějaké percepce a nikdy nemohu pozorovat nic jiného než tuto percepci.“⁸⁵

Hume percepce rozděluje na impresie a ideje. Podle Huma hlavní rozdíl mezi impresemi a idejemi spočívá ve stupních síly a živosti, s nimiž ovlivňují mysl a pronikají do myšlenek. Percepce, které vstupují do našeho vědomí s nejvyšší silou, Hume nazývá impresie. Impresie znamenají všechny naše vjemy, vášně a emoce, které se poprvé objevují v duši. Ideje jsou slabé a nevýrazné obrazy impresie v myšlení a uvažování.⁸⁶ Hume souhlasí s možností, že existují případy, kdy ideje mohou vypadat jako impresie. Jedná se například o případy spánku, horečky, a dalších násilných událostí v duši. Existují také případy, kdy se nám impresie zdají jako ideje, pokud se z nějakého důvodu objevují v tak slabé formě, že je obtížné je oddělit od idejí. S výjimkou těchto vzácných případů lze impresie a ideje snadno rozlišit.

Hume jde však dále v dělení idejí a impresí na jednoduché percepce (simple perception) a složené percepce (complex perception): „Jednoduché percepce či impresie a ideje jsou takové, které nepřipouští žádné rozlišení ani rozdělení. Složené k nim stojí v protikladu a můžeme v nich rozlišit části. Ačkoliv určitá barva, chuť a vůně jsou kvalitami společně sjednocenými v tomto jablku, lze snadno postřehnout, že nejsou totožné, nýbrž přinejmenším navzájem odlišitelné.“⁸⁷

Konstatuje, že složené ideje nikdy nemají impresie, které jim odpovídají, a že mnoho složitých impresí není v idejích přesně kopírováno. Hume dochází k závěru, že

---

84 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 68.

85 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 329.

86 Sgarbi, *Hume's Source of the "Impression- Idea" Distinction*, s. 563-565.

87 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 68.

neexistuje univerzálně pravdivé pravidlo, podle něhož lze složené ideje ukázat jako přesnou kopii impresí, ale je jisté, že všechny naše jednoduché ideje v jejich prvním vzhladu jsou odvozeny od jednoduchých impresí.⁸⁸

Dalšímu rysu ve vztahu impresí a idejí by měla být věnována zvláštní pozornost, protože je nejhluběji spojena s Humovými závěry o osobní identitě. Všechny jednoduché impresie mají přesně odpovídající ideje a naopak. Jednoduché ideje nepřipouštějí žádné rozlišení, zatímco složené ideje jsou opakem jednoduchých idejí a lze je rozdělit na části. Věci se zdají dostatečně jasné, zejména díky příkladu. Když pozorujeme jablko, můžeme tvrdit, že jde o složené percepcce, protože percepcce jeho barvy, chuti a vůně, které svým spojením tvoří tyto percepcce, lze od sebe odlišit, tj. posuzovat samostatně. Standardní příklady jednoduchosti, jak je uvedeno například v knize Johna Locka *Esej o lidském rozumu*, různě zahrnují specifické senzační obsahy, jako je vůně růže, tvrdost a chlad ledu, chuť cukru, atd., jakož i ideje o kvalitách, jako je odpočinek a pohyb, existence a jednota, apod. Hume zmiňuje různé barvy, chuť ananasu, barvu, chuť a další vlastnosti několika dalších druhů ovoce, ...⁸⁹

Jednoduché impresie (okamžité nebo nepřímé) jsou příčinou jednoduchých idejí. Například člověk, který nikdy neviděl červenou nebo neochutnal ananas, o tom nemusí mít ideu, protože nemá potřebné impresie. Závěrem lze říci, že percepcce se nazývá „jednoduchá“, když nerozlišujeme nebo neoddělujeme impresie a ideje.⁹⁰

3.2.2 Hume o osobní identitě

Kapitola o osobní identitě začíná tvrzením, že existují filozofové, kteří si představují, že jsme si neustále důkladně vědomi toho, čemu říkáme naše *já*, a tvrzením, že neustále

---

88 Sgarbi, *Hume's Source of the "Impression- Idea" Distinction*, s. 566.

89 Frasca- Spada, *Simple Perceptions in Hume's Treatise*, s. 37-39.

90 Frasca- Spada, *Simple Perceptions in Hume's Treatise*, s. 39.

pocitujeme nepřerušovanou existenci *já* v čase.⁹¹ Stejní filozofové jsou přesvědčeni že tato entita je identická a naprosto jednoduchá. Taková představa o jáství, s vlastnostmi identity a jednoduchosti, však odporuje naší zkušenosti. Aby to Hume objasnil tvrdí, že to musí být jednoduchá impresie, na které je taková myšlenka založena.

Hume o tom píše: „ Každou reálnou ideu musí založit nějaká impresie. Já neboli osoba ale není nějakou impresí, nýbrž tím, k čemu se mají naše rozmanité impresie a ideje vztahovat. Pokud má nějaká impresie založit ideu já, musí tato impresie trvat neměnně po celý náš život, protože takto má já existovat. Žádná impresie však není stálá a neměnná.”⁹²

Aby byla tato tvrzení jasnější, připomeňme si, že Hume ke vztahu impresí a idejí říká, že každá jednoduchá impresie dává jednu jednoduchou ideju. V případě jáství není přesvědčen, že tomu tak je. Jak vidíme, je přesvědčen, že naše představa ideje jáství pramení z řady různých impresí. Pokud je to tak, pak je idea o jáství jako jednoduché a dokonale identické identitě v čase nesprávná. V této podobě nemohla existovat jako skutečná idea, ale jako fiktivní entita. Pokud bychom naopak chtěli dokázat, že taková entita existuje, museli bychom najít impresi, která odpovídá ideji Já.

Hume dále říká, že naše dojmy, jako bolest a potěšení, smutek a radost, nikdy neexistují současně, proto nemůžeme říci, že tato idea je odvozena od kteréhokoliv z nich. Dále vyvstává otázka: je rozumné si myslet, že každá změna musí být změnou *něčeho*? Tedy jako jsou například změny, ke kterým dojde u určité osoby, která, i když se změnila, se nestala jinou osobou. Hume pokračuje, že naše impresie, jako jsou bolest nebo slast, láska nebo nenávisť nikdy neexistují současně: „ Co se mne týče, když se nejbezprostředněji vžiji do toho, co nazývám svým já, narážím pokaždé na tu či onu jednotlivou perцепci, perцепci tepla nebo chladu, světla nebo stínu, lásky nebo nenávisti, bolesti nebo slasti. Nikdy nejsem schopen přistihnout sám sebe bez nějaké perцепce a nikdy nemohu pozorovat nic jiného než tuto perceptions. Jestliže jsem nějaký čas zbaven svých perceptions, jako např. v hlubokém spánku, neuvědomuji si po tuto dobu

---

91 Boeker, *Locke and Hume on Persons and Personal Identity: A Moral Difference*, s. 3-4.

92 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 328.

sebe sama a lze o mně doopravdy říci, že neexistuji.”⁹³ Proto nemůžeme v introspekci najít žádnou individuální impresi, která by po odstranění všech ostatních impresí z vědomí zůstala.⁹⁴

Vyvstává však otázka, co pro Huma představuje pojem člověk? Hume nepřijímá rozlišení Johna Locka mezi pojmy *osoba* a *člověk*. Hume přistupuje k osobě (*self*) pomocí introspekce, zatímco Locke začíná tím, že nabízí abstraktní definici osoby jako morální bytosti.⁹⁵

Hume dále tvrdí, že máme jednu samostatnou představu o objektu, který zůstane nezměněn a nepřerušen během našeho předpokládaného časového období, a tuto myšlenku nazýváme myšlenkou identity nebo stejnosti (*sameness*). Také máme představu několika různých objektů, které spolu v čase úzce souvisejí, a tuto myšlenku nazýváme myšlenkou rozmanitosti (*diversity*). I když jsou tyto dvě myšlenky zcela odlišné a Hume si myslí, že jsou protikladné, náš obvyklý způsob myšlení je často zaměňuje. Hume tvrdí, že to děláme proto, že akce naší představivosti (nebo mysli) jsou v našem smyslu stejné.⁹⁶ Co to znamená, vysvětlil Hume docela přesně v následujících větách: „Vztah usnadňuje přechod mysli od jednoho předmětu ke druhému a uhlazuje její postup tak, jako kdyby se zabývala jedním trvajícím předmětem. Tato podobnost způsobuje záměnu a klam a nutí nás nahrazovat představu vztažených předmětů představou identity.”⁹⁷

Hume však tvrdí, že v tomto případě se jedná o iluzi: „Identita, kterou připisujeme lidské mysli, je pouze iluzorní a podobného druhu jako ta, kterou připisujeme rostlinám a tělům zvířat.”⁹⁸ Hume si je vědom, že pokud chce dokázat, že

---

93 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 329.

94 Buzar, *Problem osobnog identiteta u filozofiji Davida Humea*, s. 25.

95 Boeker, *Locke and Hume on Persons and Personal Identity: A Moral Difference*, s. 5-6.

96 Buzar, *Problem osobnog identiteta u filozofiji Davida Humea*, s. 26.

97 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 331.

98 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 333.

jáství je pouze iluzí, která se vytvoří, když nahradíme posloupnost souvisejících objektů identitou, musí nejprve ukázat, že všechny objekty, které mají identitu, pokud nemůžeme jasně vidět jejich neměnnost, ve skutečnosti sestávají z posloupnosti souvisejících, ale odlišných předmětů. Lze dojít k závěru, že i ta nejmenší změna, kterou objekty zažily, pro Huma představuje zničení identity. Bez jednoduché impres neexistuje jednoduchá idea. Když je myšlenkový proces přerušen, vytvoří se identita, kterou Hume nazývá nedokonalou identitou.⁹⁹

Důležité je zmínit, že Hume také odděluje *numerickou* a *specifickou* identitu. Podle Huma numerická identita znamená dokonalou identitu neboli individuaci. Hume vysvětluje, že specifická identita podle něj znamená, že se objekty v některých aspektech podobají. Jinými slovy, dva objekty nebo percepce se mohou v některých aspektech navzájem podobat, ale ve skutečnosti nejsou identické, i když si myslíme, že takové jsou. Podle Huma je problém numerické identity otázkou individuace. Humovo chápání principu individuace se zcela liší od chápání, které můžeme znát. Pro Huma nevyjadřuje princip individuace nebo numerické identity nic jiného než neměnnost objektů. V běžném životě, když vidíme, že někdo je stejná osoba, neznamena to, že se vůbec nezměnil. I když se člověk může v průběhu času měnit, stále si myslíme, že je numericky identická osoba v průběhu času, což se liší od názoru, který má Hume.¹⁰⁰

Radim Bělohrad poznamenává, že u pojmu identity musíme odlišovat především *numerickou* a *kvalitativní identitu*. Jeho definice numerické identity je „relace, která je určena svými logickými vlastnostmi. Rozsahem se jedná o nejmenší relaci ekvivalence. Skutečnost, že je daná relace ekvivalencí, znamená, že splňuje následující logické vlastnosti: reflexivitu, symetrii a tranzitivitu.”¹⁰¹ Vysvětluje tento typ identity podrobněji: „Numerická identita je ale jiný pojem. Přestože výše zmíněné kulečnickové koule sdílejí množství vlastností, jsou to koule dvě. To znamená, že tyto koule nejsou identické v numerickém smyslu. Předměty buď numericky identické jsou, pak jde o

---

99 Buzar, *Problem osobnog identiteta u filozofiji Davida Humea*, s. 26-27.

100 Yang, *Hume's View on Personal Identity: Scepticism or Nonscepticism*, s. 45-46.

101 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 10-11.

předmět jeden, nebo nejsou, pak máme co do činění s více předměty.”¹⁰² Kvalitativní identitu definuje jako otázku totožnosti vlastností: „Dva předměty mohou být kvalitativně identické vzhledem k určitým vlastnostem a kvalitativně odlišné vzhledem k jiným. Kvalitativní identita může být otázkou stupně. Dva předměty mohou být více kvalitativně identické než jiné dva předměty.”¹⁰³ Dochází k závěru, že filosofický pojem kvalitativní identity odpovídá přirozenému jazyku podobnosti.¹⁰⁴

Hume kritizuje pohled Johna Locka na osobní identitu. Tvrdí, že každá idea má odpovídající impresi. Tvrdí také, že pokud jakákoli impresie vede k myšlence o osobě, musí tato impresie pokračovat vždy stejně po celý život člověka. Pro Locka vědomí představuje osobní identitu. Paměť, zpětné vědomí, spojuje minulé zkušenosti nebo percepce a současné zkušenosti nebo percepce a představuje osobní identitu. Hume tvrdil, že každá idea má odpovídající impresie, a že neexistuje žádná z impresí ze sebe sama. Proto Hume věří, že teorie osobní identity Johna Locka není oprávněná.¹⁰⁵

Můžeme konstatovat, že Hume podpořil svůj názor na osobní identitu tím, že ukázal nemožnost (správného) vytvoření jednoduché idejí jáství. Naznačil, jak se vytváří falešná jednoduchá idea jáství a nabídl interpretaci osobní identity podle kterého identita není jednoduchá.

Na závěr této kapitoly můžeme Humovými slovy shrnout jeho myšlenky na osobní identitu:

„Když totiž přiznáváme identitu v nevlastním smyslu měnícím se a přerušovaným předmětům, naše chyba se neomezuje na slovní výraz, nýbrž doprovází ji obvykle bud'

---

102 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 10.

103 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 10.

104 Bělohrad, *Osobní identita a její praktická hodnota*, s. 10.

105 Yang, *Hume's View on Personal Identity: Scepticism or Nonscepticism*, s. 48.

iluze něčeho neměnného a nepřerušovaného, anebo něčeho záhadného a nevysvětlitelného, anebo alespoň sklon k takovýmto fikcím.”¹⁰⁶

Osobní identita je pro Huma záhadou, pro kterou si nejsme jisti, že můžeme najít řešení. Podle našich zkušeností totiž neexistuje žádný standard, žádné kritérium, podle kterého by byla přesvědčivě dešifrována.

4. KOMPARACE RICOEUROVA POJETÍ IDENTITY JÁSTVÍ S POJETÍMI JOHNA LOCKA A DAVIDA HUMA

4.1 Filozofie Paula Ricoeura

Paul Ricoeur (1913 - 2005) je významný francouzský filozof dvacátého století. Jeho díla byla široce přeložena a diskutována po celém světě. Kromě mnoha knih vydal Ricoeur více než 500 esejů, z nichž mnohé se objevují ve sbírkách v angličtině.

Hlavním tématem, které prochází Ricoeurovými spisy, je filozofická antropologie. Formuloval myšlenku „schopná lidská bytost” („capable human being”). Tímto se snaží vysvětlit základní schopnosti a zranitelnosti, které lidské bytosti projevují při činnostech, které tvoří jejich život. Ricoeur také tvrdí, že sebepoznání přichází pouze prostřednictvím chápání našeho vztahu ke světu a našeho života s ostatními na světě.

Během vývoje této antropologie učinil Ricoeur několik významných metodických pokroků. Jeho rané akademické počátky byly v tradici francouzské reflexivní filozofie. Jednoduše řečeno, tradice, která se snaží pochopit, jak si *já* uvědomuje sebe a své myšlenky vycházející z prožité zkušenosti reflexivního vědomí. Právě toto zaměření na reflexivní vědomí vždy hrálo hlavní roli při organizování Ricoeurova myšlení. Edmund

---

106 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 332.

Husserl, Karl Jaspers, Jean-Paul Sartre měli také vliv na jeho filozofii.¹⁰⁷ Později Ricoeur došel k závěru, že aby bylo možné správně analyzovat lidskou vůle, zejména pokud vezmeme v úvahu existenci zla, je nutné kombinovat fenomenologický popis a analýzu s hermeneutickou interpretací:

„Každodenní formy lidské vůle se ukazují jako komplikace, přesněji jako změt' a překroucení jistých fundamentálních struktur, avšak pouze ony mohou být vodítkem v labyrintu jménem člověk. Změt' a překroucení - na něž opět narazíme u původu vášní a jež můžeme nazývat vinou či morálním zlem - jsou důvodem, proč je tato specifická abstrakce, která by nám měla odhalit struktury či fundamentální možnosti člověka, nepostradatelná.“¹⁰⁸ Ricoeur se stále více zaměřoval na interpretaci, kterou lze přenést na fenomenologii, a jeho přístup k psaní byl ve skutečnosti fenomenologický. Pro tuto hermeneutickou fenomenologii je charakteristické, že k nám přijde vše, co je srozumitelné, a pomocí našeho jazyka my mluvíme o svých prožitých zkušenostech. Hermeneutický nebo lingvistický obrat v Ricoeurově myšlení ho vedl k tomu, aby viděl jasněji širší důsledky, zejména ve vztahu ke k vývoji strukturalismu a v reakci na něj, což považoval za výzvu takového hermeneutického přístupu.¹⁰⁹ To vedlo k rostoucímu důrazu v jeho pozdější práci na skutečnost, že žijeme v času a vyprávění:

„ ... totiž že tím, oč běží jak v případě strukturní identity narativní funkce tak i v případě pravdivostního nároku jakéhokoli narativního díla, je nakonec časový ráz lidské zkušenosti. Svět, jak jej rozvíjí každé narativní dílo, je vždy svět časový. Neboli, jak budeme často opakovat v celé této práci, čas se stává lidským časem potud, pokud je artikulován narativním způsobem, a vyprávění je smysluplné potud, pokud vyznačuje

---

107 Pellauer, *Paul Ricoeur*. Stanford Encyclopedia of Philosophy [online].

Dostupné z < <https://plato.stanford.edu/entries/ricoeur/#PreHermAnth> > [cit. 2.4.2021]

108 Ricoeur, *Filosofie vůle I. Fenomenologie svobody*, s. 13.

109 Pellauer, *Paul Ricoeur*. Stanford Encyclopedia of Philosophy [online].

Dostupné z < <https://plato.stanford.edu/entries/ricoeur/#PreHermAnth> > [cit. 2.4.2021]

určité rysy časové zkušenosti.”¹¹⁰ Později prostřednictvím filozofie diskurzu Ricoeur ve své filozofii kladl důraz na jazyk: „ Epistemologický problém, jak jej ukazuje metafora i vyprávění, záleží v větší části v tom, že je třeba spojit výklad, s nímž pracuje sémiotika a lingvistika, s předporozuměním, jež náleží k tomu, co získáváme z řečové praxe, ať už básnické nebo narativní.”¹¹¹

Jeho pozdější spisy udržují přímější zájem o vytváření pocitu sebevědomí a osobní identity, jako něco, co přesahuje epistemologická témata, a o etiku na úrovni jednotlivce i na sociální a politické úrovni. Je důležité zmínit, že Ricoeur od prvních let svého akademického života byl přesvědčen, že mezi věcmi a lidmi jako osobami existuje zásadní rozdíl. Na rozdíl od věci se lidé mohou zapojit do svobodných a promyšlených akcí. Ricoeur však v osobě nikdy nepřijal žádnou verzi substačního dualismu. V knize *O sobě samém jako o jiném*, vysvětluje *cogito*:

„ Za paradigmatické tu považuji ty filosofie subjektu, které se vyjadřují v první osobě-ego cogito -, kde se „já” definuje jako empirické nebo transcendentální já, kde se „já” klade absolutně, tedy bez vztahu k jinému, nebo relativně, a egologie pak vyžaduje nutné doplnění intersubjektivitou. Ve všech těchto případech je subjektem „já”. Proto se zde výraz filozofie subjektu rovná filosofie cogito.”¹¹² Podle Ricoeura, *cogito* „ nemá žádný zásadní filosofický význam, pokud v jeho postavení nedlí poslední, konečný zakládající nárok.”¹¹³

Na druhou stranu však přijal Kantovu nauku týkající se antinomií rozumu a nezbytného rozlišení mezi teoretickým a praktickým rozumem.¹¹⁴

---

110 Ricoeur, *Čas a vyprávění*, s. 17.

111 Ricoeur, *Čas a vyprávění*, s. 10.

112 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 12.

113 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 13.

114 Pellauer, *Paul Ricoeur*. Stanford Encyclopedia of Philosophy [online].

Dostupné z < <https://plato.stanford.edu/entries/ricoeur/#PreHermAnth> > [cit. 2.4.2021]

4.1.2 Ricoeurova pozice v hermeneutice

Jak již bylo zmíněno, Ricoeur se zaměřil hlavně na fenomenologii. Na rozdíl od Husserlova popisného fenomenologického postavení však Ricoeur dochází k závěru, že je nutné kombinovat fenomenologický popis s hermeneutickou interpretací, abychom získali hluboký vhled do naší reality.¹¹⁵ Ricoeur následoval fenomenologickou tradici, kterou vyvinuli ve směru hermeneutiky Martin Heidegger a Hans-Georg Gadamer: „... právě Heideggerova hermeneutika představuje rozhodující odvrát od subjektivistické fenomenologie Augustinovy a Husserlovy. Pokud Heidegger založil svou fenomenologii na ontologii pobytu (Dasein) a na bytí na světě, není přece oprávněn tvrdit, že časovost, jak ji popisuje, je „subjektivnější“ než jakýkoliv subjekt a „objektivnější“ než jakýkoliv objekt, poněvadž jeho ontologie není podřízena dichotomii subjektu a objektu. S tím souhlasím. Analýza, v níž se budu zabývat Heideggerem, bude plně práva této původnosti, kterou se vyznačuje fenomenologie založená v ontologii, a která vystupuje jako hermeneutika.”¹¹⁶ Jak sám Ricoeur říká, hermeneutika je založena na fenomenologické filozofii. Věří, že to, co je nám k dispozici v jazyce, vyžaduje tlumočení v plném smyslu.¹¹⁷ Vysvětluje to následně: „Zatímco sémiotika tedy pracuje pouze s pojmem literárního textu, hermeneutika se naopak snaží rekonstruovat celý oblouk výkonů, v nichž se praktická zkušenost vydává dílům, autorům a čtenářům. (...) Ke konci této analýzy se ještě ukáže, že čtenář je činitel

---

115 Missel, *Ricoeur's narrative philosophy: A source of inspiration in critical hermeneutic health research* [online]. Dostupné z < <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/nup.12254> > [cit. 3.4.2021]

116 Ricoeur, *Čas a vyprávění*, s. 130.

117 Missel, *Ricoeur's narrative philosophy: A source of inspiration in critical hermeneutic health research* [online]. Dostupné z < <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/nup.12254> > [cit. 3.4.2021]

par excellence, neboť svým konáním – čtením knihy – dává tomuto pohybu od mimésis I k mimésis III na základě mimésis II jeho jednotu.”¹¹⁸

Tento pohled souvisí se skutečností, že jazyk, včetně textů, obsahuje konotace, ke kterým lze přistupovat pouze prostřednictvím procesu tlumočení. K porozumění musí dojít při interpretaci minulosti, jak také popsal Hans-Georg Gadamer.

Gadamerovo myšlení hraje pro Ricoeura klíčovou roli. Pro Gadamera je porozumění podmínkou lidské existence, což znamená, že existujeme jako subjekty, které rozumějí. Ačkoli Ricoeur souhlasí s Gadamerem, že porozumění je podmínkou lidské existence, podle jeho názoru jde Gadamer příliš daleko ve svém vzdání se metodického vědomí ohledně interpretace textů. Ricoeur věří, že zejména lingvistické metody lze použít na jazykové struktury v textech, protože významné textové struktury vnímá jako něco objektivního, co lze analyzovat. Německý filozof Wilhelm Dilthey měl také velký vliv na Ricoeurův názor. Ricoeur vidí souvislost mezi strukturální analýzou a vysvětlením textů. Dívá se na Diltheyův názor, že vysvětlení a porozumění jsou protiklady. Zatímco Dilthey zdůrazňoval kontrast mezi porozuměním a vysvětlením propojením porozumění s humanitními vědami a vysvětlením s přírodními vědami, Ricoeur znovu zavádí vysvětlení prostřednictvím lingvistické mediace do humanitních věd jako metodickou nutnost pro hlubší interpretaci textu. Ricoeur nevidí žádný odpor mezi vysvětlením a porozuměním. Vysvětlení a porozumění jsou podle jeho názoru v nezbytném dialektickém procesu při interpretaci textů. Ricoeur věří, že v rámci hermeneutiky smířil dva důležité protiklady: na jedné straně Diltheyovu dichotomii mezi vysvětlením a porozuměním a na druhé straně Gadamerovu dichotomii mezi metodou a pravdou.¹¹⁹

Pokud jde o historii a hermeneutiku, Ricoeur vysvětluje, že filozofická hermeneutika se pohybuje více cestou k ontologii, která ji odnáší od druhu zkoumání praktikujícího historika směrem k úvahám o historičnosti lidské zkušenosti obecně. Filozofická hermeneutika nemá v úmyslu vylepšovat historickou metodologii. Snaží se reflektovat

---

118 Ricoeur, *Čas a vyprávění*, s. 89.

119 Missel, *Ricoeur's narrative philosophy: A source of inspiration in critical hermeneutic health research* [online]. Dostupné z < <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/nup.12254> > [cit. 3.4.2021]

závislost historického bádání na historických podmínkách, které charakterizují lidskou existenci.¹²⁰

Podle Ricoeura je narativní identita poetickým rozlišením hermeneutického kruhu. Již jsme zjistili, že Ricoeur používá spíše fenomenologickou než ontologickou cestu porozumění. Následuje tedy hermeneutický kruh, ve kterém se bytost pohybuje, aby se vrátila pouze k sobě samému, přičemž Ricoeur místo Heideggerova porozumění zavedl Anselmův pojem víry. Ricoeur se řídí tím, že musíme rozumět, abychom věřili, ale musíme také věřit, abychom rozuměli. Takto chápaná hermeneutika pochází z apriorního chápání samotné věci, které se snaží pochopit její interpretací. Ricoeur nepovažuje aporii víry a porozumění za uzavřený kruh, ale za kruh živý a stimulující. Rovnáním porozumění a víry vlastně hledáme smysl života. Tímto způsobem hermeneutika chápe sebe a svůj kruhový pohyb. Ricoeurova hermeneutika začíná symboly a pokračuje v podpoře významu formováním pomocí kreativní interpretace, tj. s využitím Husserlova fenomenologického pohledu na svět. Jinými slovy, hermeneutika čte významy tím, že se na symboly v textu dívá jako na fenomén a odhaluje úmyslný postoj víry, díky němuž mají smysl.¹²¹

Hermeneutická filozofie Paula Ricoeura nabízí nové způsoby interpretace sebe sama z hlediska jinakosti.¹²² Čelit životu znamená žít náš život se všemi výzvami, překážkami a problémy, které se objevují každý den. To je povinnost hermeneutiky.¹²³

---

120 Ricoeur, *History and Hermeneutics*, s. 683.

121 Brnčič, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 731-732.

122 Brnčič, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 731-732.

123 Wiercinski, *Hermeneutic Notion of a Human Being as an Acting and Suffering Person: Thinking with Paul Ricoeur*, s. 28.

4.2 O sobě samém jako o jiném

Kniha Paula Ricoeura *O sobě samém jako o jiném* představuje významný úspěch ve vývoji filozofie jáství. Již na prvních stránkách knihy nám Ricoeur vysvětluje název knihy:

„Titulem *O sobě samém jako o jiném* jsem chtěl označit průsečík tří hlavních filosofických intencí, které vedly ke zpracování studií, z nichž se skládá tato práce.”¹²⁴
Hovoří o třech modelech filozofických intencí:¹²⁵

1. „ ... první intence má oporu v mluvnici přirozených jazyků, která umožňuje rozdíl mezi „se” a „já”.”
2. „... oddělit od sebe dva hlavní významy identity, podle nichž považujeme za identický ekvivalent latinského *idem* nebo *ipse*.”
3. „ identita - ipse rozehrává doplňkovou dialektiku ipseity a totožnosti, totiž dialektiku sebe a jiného jako sebe.”

Ricoeur dále vysvětluje, že: „ Název *O sobě samém jako o jiném* nám ihned vnuká myšlenku, že ipseita sebe sama poukazuje k jinakosti tak niterně, že jednu nelze myslet bez druhé, že spíše, jak bychom řekli hegelovsky, jedna přechází v druhou. Slovu „jako” bychom měli přiřknout silný význam, nejen ve smyslu srovnání - sebe sama podobného jinému - , ale ve smyslu implikace: sebe sama jakožto... jiného.”¹²⁶

Fráze *O sobě samém jako o jiném* také naznačuje význam sebe a druhého v etickém smyslu. *Já* směřuje svou akci k druhému a směřuje se s druhým. *Já* se stavím do pozice

---

124 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 9.

125 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 9- 10.

126 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 11-12.

toho druhého a vidím sám sebe jako toho druhého. Subjekt tedy není jen podstatou, ale především etickou volbou. Přemýšlení o „sobě“ zahrnuje „toho druhého“ jako konstitutivního prvku mé identity.¹²⁷

Také v *O sobě samém jako o jiném* vidíme, že Ricoeur rozvíjí komplexní formulaci jáství ve vztahu k kategoriím *stejný* (same), *druhý* (other) a *analogický* (analogous). Jak říká název, *O sobě samém jako o jiném*, Ricoeur chápe jáství jako nějaký druh zprostředkování mezi sebou samým a druhým. Vytváří se hermeneutika jáství, která je utvářena analogickým vztahem k druhému a ve spojení se stejným.¹²⁸ Je důležité zmínit, že Ricoeurova meditace se odehrává v kontextu historie filozofie subjektu, zejména pak filozofie Descarta a Nietzscheho. Pro Descarta je cogito nepochybné a konečný základ všeho, co lze znát. Nietzsche naopak cogito považuje za iluzi. Ricoeur říká, že hermeneutika sebe sama je umístěna ve stejné vzdálenosti od cogita a jeho svržení.¹²⁹ Napětí mezi *idem* a *ipse* identitou odhaluje důležitý aspekt týkající se vztahu mezi sebou a druhým. Podle Ricoeura *self* implikuje vztah mezi stejným a druhým, protože nelze oddělit jáství a jinakost. Ricoeurova dialektika sebe a ostatních vnímá lidskou osobu vždy ve vztahu k druhému. Toto je zásadní odchylka od Descartesova cogito ergo sum, Ricoeur staví subjekt do první osoby a zdůrazňuje, že první osoba nemůže mít náležitě zkušenosti bez odkazu ke druhé osobě.¹³⁰

První část (první a druhá studie) v knize je založeno na filozofii jazyka jako sémantiky i pragmatiky. Druhá skupina (třetí a čtvrtá studie) je založena na filozofii akce ve smyslu, který převzala v analytické filozofii. Třetí skupina (pátá a šestá studie) je zaměřena na otázku osobní identity. Pátá studie byla hlavním zdrojem této bakalářské práce. Sedmá, osmá a devátá studie představují závěrečnou objížďku prostřednictvím etických a

---

127 Brnčić, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 739.

128 Venema, *Oneself as another or another as oneself?*, s. 411.

129 Reagan, *Personal Identity*, s. 4.

130 Wiercinski, *Hermeneutic Notion of a Human Being as an Acting and Suffering Person: Thinking with Paul Ricoeur*, s. 23.

morálních rozhodnutí akcí. Poslední, desátá studie zkoumá ontologické důsledky hermeneutiky jáství.¹³¹

4.3 Paradox osobní identity u Paula Ricoeura, Johna Locka a Davida Huma

V této práci jsme již představili Humův a Lockův názor na problém osobní identity. Jak však Paul Ricoeur vidí problém osobní identity, můžeme usuzovat z následujících vět: „Problém osobní identity je v mých očích přednostní místo střetu mezi dvěma hlavními užitími konceptu identity, která jsem mnohokrát zmínil, ale nikdy jsem je skutečně netematizoval. Připomínám označení vyjadřující tento střet: na jedné straně identita jako totožnost (mêmeté; latinsky idem, anglicky sameness, německy Gleichheit), na druhé straně identita jako ipseita (ipséité; latinsky ipse, anglicky selfhood, německy Selbstheit). Jak jsem mnohokrát zdůrazňoval, ipseita není totožnost. Řešení problému osobní identity, která ignorují narativní dimenzi, selhávají, protože se v nich neuznává tato velká odlišnost ...”¹³²

O pojmu osob píše Ricoeur následující: „Použití slova „věc“, když mluvíme o osobách jako základních jednotlivinách, nás nemusí mást. Slouží pouze k označení toho, že naše první zkoumání pojmu osoby spadá do obecné problematiky identifikující reference. Mluvíme o „věci“. O osobách pak mluvíme, když hovoříme o jsoucnech, která utvářejí svět. Vyjadřujeme se o nich jako o „věcech“ zvláštního druhu.”¹³³ Také jasně rozděluje tělo a osobu a naznačuje jejich vzájemný význam: „Uznání priority těl má pro pojem osoby velký význam (...) osoba je stejně prvotní pojem jako tělo...”¹³⁴ Dále pokračuje:

---

131 Reagan, *Personal Identity*, s. 5-6.

132 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 131.

133 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 41.

134 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 43.

„Mít tělo je to, co osoby činí, či spíše co jsou. Prvotní pojem těla posiluje tedy primát kategorie totožnosti, který jsme právě zdůraznili: těla jsou význačným způsobem identifikovatelná a znovu identifikovatelná jako tatáž.“¹³⁵

Osobní identita se vyznačuje konstitutivní dočasností. Osoba je jeho vlastní historie. V typologii navržené Ricoeurem se zase uvažuje o schopnosti mluvit, jednat, vyprávět, k čemuž přidává přiřítání akce jejímu autorovi a schopnost slíbovat¹³⁶: „ Identita nějakého člověka nebo společenství se z větší části vskutku skládá z identifikací s hodnotami, normami, ideály, vzory, hrdiny, v nichž se člověk či společenství poznává.“¹³⁷ V tomto širokém přehledu lidských schopností se hlavní důraz přesouvá od zdánlivě morálně neutrálního rodu k výslovně morálnímu rodu, ve kterém se schopný subjekt prosazuje jako odpovědný subjekt.¹³⁸

Jak již bylo řečeno, problém osobní identity pro Ricoeura představuje konfrontaci mezi dvěma hlavními způsoby použití pojmu identity - identita jako totožnost (*idem*) a identita jako *ipseita* (*selfhood*). Ricoeur dále vysvětluje dva modely trvalosti – charakter a dodržování slova: „ ... charakter zajišťuje numerickou identitu, kvalitativní identitu, nepřetržitou kontinuitu při změně a konečně trvalost v čase, což vše definuje totožnost.“¹³⁹ Ricoeur říká, že při dodržení slova vidí „ emblematický tvar identity, která je zcela protikladná identitě charakteru. Dodržené slovo vypovídá o sebestátosti, kterou není možné – tak jako charakter – vepsat do dimenze něčeho vůbec, ale výhradně do dimenze kdo?.“¹⁴⁰ Ricoeur se domnívá, že narativní identita „ bude oscilovat mezi

---

135 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 43.

136 Brnčič, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 739 - 741.

137 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 137.

138 Brnčič, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 739 - 741.

139 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 137-138.

140 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 139.

dvěma hranicemi, spodní hranicí, kde trvalost v čase vyjadřuje smíchání idem a ipse, a horní hranicí, kde ipse klade otázku po své identitě bez pomoci a podpory idem.”¹⁴¹

Ricoeur proto považuje pohledy na osobní identitu u Locka a Huma za neuspokojivé. Lockeovo naléhání stejnosti trvajících v čase vyžaduje srovnání a paměť vedoucí k problému, když lze položit otázky typu, jaká jsou kritéria pro srovnání a co když paměť selže¹⁴²: „Od Locka si pozdější tradice podržela to, že osobní identita se rovná paměti. Je však třeba vidět, za jakou cenu: nestálost v argumentaci a nepravděpodobnost v řádu důsledků.”¹⁴³ Lockovy spisy ovlivnily většinu současných psychologických teorií identity, zejména z hlediska toho, že kontinuita entity existující v současnosti s dřívějším nebo pozdějším stádiem sama o sobě byla vnímána z hlediska vazby, kterou paměť poskytuje¹⁴⁴: „Proti Lockovi a jeho stoupencům pravidelně stojí aporie identity, omezené na pouhé svědectví paměti; psychologické aporie, týkající se mezí, přerušení (například během spánku) a selhání paměti, ale vlastně také ontologičtější aporie...”¹⁴⁵ Psychologická kritéria mohou ukázat, že v zásadě lze popsat problémy osobní identity dvěma způsoby. První otázka je prostě otázkou *stejnosti* a výsledné teorie totožnosti idem. Druhá otázka souvisí s identitou jako *individualitou* nebo *jástvím*. Je to analogické s tím, co Paul Ricoeur nazývá ipse – identita: „Největší zmatek však Locke nevyvolal na úrovni soudržnosti argumentu: tradice mu připsala vynález kritéria identity, a to psychické identity, proti němuž lze od té doby stavět kritérium tělesné identity, kam vlastně patří první řada příkladů, v nichž převládá trvalost uspořádání, kterou lze pozorovat zvenčí.”¹⁴⁶

---

141 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 140.

142 Wong, *Ricoeur and the Third Discourse of the Person*, s. 39.

143 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 141.

144 Santos, *Personal Identity, the Self, and Ethics*, s. 18.

145 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 142.

146 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 142 - 143.

Jeho primární otázka je – *co jsem?* Zatímco problém identity je obecně považován za problém logiky, otázka *identity osob* představuje mnohem širší diskusi. To ukazuje nesouhlas, který máme s některými filozofy diskutujícími o osobní identitě, kteří také rozlišují tyto dva typy identity.¹⁴⁷ Bylo učiněno několik pokusů o pochopení myšlení o *jáství* jako odpovědi na post-Lockovu otázku *osobní identity*. Ricoeur se pokouší udělat něco podobného při rekonstrukci koncepčního rámce, ve kterém lze správně položit otázku osobní identity. Samozřejmě včetně základních rozdílů filozofické etiky.¹⁴⁸

Na druhou stranu podle Ricoeura Hume „jako dobrý empirik požaduje pro každou ideu odpovídající vjem a protože „když proniká do samého nitra“ sebe, nachází jen různost zkušeností, ale žádný neměnný vjem, vztahující se k ideji sebe, dochází k závěru, že tato idea je iluze.”¹⁴⁹ Hume se pokusil pochopit jáství tím, že se věnoval své vlastní zkušenosti. Samozřejmě nakonec dospěl k závěru, že kromě proudu zážitků, které mělo *já* vlastnit, nic takového neexistovalo. Uvědomil si, že *já* se nevztahuje na ego, které vlastní myšlenky, činy a zkušenosti, ale na kauzálně spojenou řadu myšlenek, činů a zkušeností¹⁵⁰: „Hume se táže, co že nás to obdařuje tak silným sklonem k tomu, abychom nad tento sled vjemů nadřadili nějakou identitu a předpokládali, že v průběhu celého našeho života vlastníme nějakou neměnnou a nepřerušenu existenci.”¹⁵¹ Je také důležité poznamenat, že Humova teze představuje radikálnější reakci na Descartovu myšlenku. Na druhou stranu chtěl Locke překonat excesy způsobené teorií karteziánského cogito a ve skutečnosti z ní čerpal prvky, které považoval za přijatelné. Hume věřil, že protože neexistuje jediná imprese, z níž by bylo možné odvodit naši představu o jáství, nemůže taková představa existovat. Proto výslovně popírá existenci takové entity. Kromě toho, zatímco Locke vytváří úzké spojení mezi osobní identitou a

---

147 Santos, *Personal Identity, the Self, and Ethics*, s. 18.

148 Loidolt, *Phenomenological approaches to personal identity*. Springer [online].

Dostupné z <www.link.springer.com/article/10.1007/> [cit. 5.4.2021]

149 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 143.

150 Santos, *Personal Identity, the Self, and the Ethics*, s. 46.

151 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 143.

kontinuitou vědomí (paměti), Hume považoval paměť za zdroj naší fiktivní víry ve věřící já. Vysvětluje myšlenku trvalého já, jako by vysvětloval všechny přirozené víry; a to jako produkt obvyklého fungování naší představivosti.¹⁵²

Paměť v Humově pohledu na osobní identitu identitu nejen objevuje, ale také přispívá k její produkci vytvářením vztahu podobnosti mezi vnímáním. Hume souhlasí s Lockovou tezí, že paměť nám poskytuje určité povědomí o tom kauzálním řetězci, který tvoří člověka. Považuje však tuto Lockeanovu myšlenku za neadekvátní a dokonce zavádějící. Tvrdí, že jakmile si člověk uvědomí tento kauzální řetězec, může prodloužit stejný řetězec příčin a rozšířit svou identitu jako osoba za hranice své paměti.¹⁵³

Jejich rozdílné názory, vysvětluje Ricoeur tímto způsobem: „Stejně jako Locke prochází i Hume celou řadu typických příkladů, od lodí a rostlin po zvířata a lidi. Na rozdíl od Locke však už v prvních příkladech zavádí stupně přisuzování identity podle toho, zda například proměny materiální či živé bytosti jsou více či méně rozsáhlé nebo náhlé. Otázka po identitě se tak od počátku vyhýbá černobílým odpovědím. A zvláště pak, na rozdíl od Locka, Hume svá kritéria přisuzování identity nepřevrací, když přechází od věcí a živých bytostí k sobě.“¹⁵⁴

Ricoeur také zpochybňuje Humovo myšlení a otázku, co nám dává tak silnou tendenci klást určitou identitu nad sled vnímání a předpokládat, že po celý život máme neměnnou a nepřerušovanou existenci. Ricoeur vysvětluje, že Hume používá jemné prostředky k interpretaci iluze identity, což zanechalo dopad na pozdější diskuse, ale také i na Kanta.¹⁵⁵ Objevují se dva nové koncepty, které Ricoeur vysvětluje:¹⁵⁶

---

152 Santos, *Personal Identity, the Self, and Ethics*, s. 47.

153 Santos, *Personal Identity, the Self, and Ethics*, s. 47.

154 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 142-143.

155 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 143.

156 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 143.

1. *představivost* „ se přiděluje schopnost snadno přecházet od jedné zkušenosti k druhé, je-li jejich rozdíl malý a stupňovitý, a přeměňovat tak diverzitu v identitu”
2. *víra* „, pak slouží jako nový podnět, který vyrovnává nedostatek vjemu”

Ricoeur však také říká, že v kultuře, do které Hume patří, kde platí pravidlo, že idea je založena na víře, a nikoli na vjemu, tuto ideu nijak nediskredituje. Víra hraje roli, kterou filozofie přesně definuje a zaujímá toto místo. Ricoeur naopak nesouhlasí s tezí, že víra plodí fikci, protože by to znamenalo, že se víra stane neuvěřitelnou.¹⁵⁷

Humův rozdíl mezi osobní identitou z hlediska myšlení a osobní identity ve vztahu k vášni lze srovnávat s fenomenologicky inspirovaným, hermeneutickým rozdílem mezi *idem* a *ipse*. Podle Ricoeura je ve filozofiích osobní identity zanedbáván rozdíl mezi těmito identitami: „Řešení problému osobní identity, která ignorují narativní dimenzi, selhávají, protože se v nich neuznává tato velká odlišnost ...“¹⁵⁸ Dá se říci, že Humova představa osobní identity ve vztahu k vášním a starostem o sebe se neúplně shoduje s Ricoeurovou představou narativní identity. Narativní identita si klade za cíl respektovat oba aspekty osobní identity, zatímco Humova osobní identita týkající se vášně a péče o sebe podporuje pouze fikci: „Můžeme si všimnout, že když filozofové dokazují nevrozenost idejí rozprostraněností a barvy, jednoduše ukážou jejich zprostředkování smysly. Když dokazují nevrozenost idejí vášně a touhy, konstatují, že máme o těchto emocích předcházející zkušenost v nás samých. Jestliže se podíváme na tyto argumenty podrobněji, zjistíme, že nedokazují nic, než že idejím předcházejí jiné živější percepce, z nichž se odvozují a které reprezentují.”¹⁵⁹

Pro Ricoeura není problém, že narativnost zahrnuje fikci. Je to Hume, kdo si neuvědomuje, že narativnost, i když je fiktivní, může být docela výpovědní s ohledem na lidskou realitu. Hume vypráví o svém osobním boji podezření a také o osobní

---

157 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 143.

158 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 131.

159 Hume, *Pojednání o lidské přirozenosti*, s. 80.

identitě. Podle Ricoeura nám vyprávění příběhů umožňuje sledovat něco, co je pro nás zvláštní a osobní. Tímto způsobem lze ukázat, že akce mají také etické rysy.

Na konci páté studie, tj. na konci obhajoby narativní a osobní identity, si Ricoeur položí původní otázku identity, otázku, kterou si asi všichni často klademe - *Kdo jsem doopravdy?*¹⁶⁰

---

160 Ricoeur, *O sobě samém jako o jiném*, s. 155.

5. ZÁVĚR

Aby bylo možné pokrýt hlavní předmět této bakalářské práce jako celek, zkoumání problému osobní identity vyžadovalo multidisciplinární přístup k problému a konzultace s řadou teoretických nastavení z různých metodologických úhlů humanitních věd.

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo objasnit problém osobní identity v čase. Jinými slovy, práce se snaží objasnit chápání osobní identity u Johna Locka, Davida Huma a Paula Ricoeura.

V celém procesu výzkumu identity jsou kladeny a opakovány otázky, například *kdo jsem?*, *komu?*, *ve vztahu ke komu?* ... Všechny tyto otázky nás směřují a vracejí zpět k otázkám o nás samotných.¹⁶¹ Paul Ricoeur analyzuje své *já* ze dvou pohledů: *idem* a *ipse*. *Idem* identita je identita něčeho, co je vždy stejné, co se nikdy nemění; *ipse* identita je stejnost napříč změnami. Osobní identita zahrnuje obě dimenze.¹⁶² Z toho můžeme usoudit, že problém osobní identity pro Ricoeura představuje konfrontaci mezi dvěma hlavními způsoby použití pojmu identity – identita jako totožnost (*idem*) a identita jako ipseita (*selfhood*). Na druhou stranu se Hume pokusil porozumět jáství tím, že se věnoval své vlastní zkušenosti a uvědomil si, že *já* se nevztahuje na ego, které vlastní myšlenky, činy a zkušenosti, ale na kauzálně spojenou řadu myšlenek, činů a zkušeností. Locke vytváří úzké spojení mezi osobní identitou a kontinuitou vědomí (paměti), Hume považoval paměť za zdroj naší fiktivní víry ve věřící *já*.¹⁶³

Ačkoli víra hraje roli, kterou přesně definuje filozofie, Ricoeur nesouhlasí s tezí, že víra plodí fikci, protože by to znamenalo, že se víra stane neuvěřitelnou.

Můžeme konstatovat, že proces formování identity může být ovlivněn sociokulturními a politickými okolnostmi společnosti. Proto, aby se odrážela dynamika konstrukce identity, je také nutné porozumět sociálním změnám. Zpochybňování narativních identit je složitější proces, protože zahrnuje více identit: etnickou, třídní, národní, náboženskou, sexuální. Právě podrobnější výzkum těchto typů identit může v

---

161 Brnčič, *Ricoeurova hermeneutika sebsta*, s. 743.

162 Pellauer, *Paul Ricoeur*. Stanford Encyclopedia of Philosophy [online].

Dostupné z <<https://plato.stanford.edu/entries/ricoeur/#PreHermAnth>> cit. [11.3.2021].

163 Santos, *Personal Identity, the Self, and the Ethics*, s. 18-46.

budoucnu tuto práci vylepšit a rozšířit. Také ve své budoucí práci na téma identity bych věnovala větší pozornost kritice již zmíněných filozofů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- ASHFORTH, Blake E. a MAEL Fred. *Social Identity Theory and the Organization*. In: *The Academy of Management Review*, Jan. 1989, Vol. 14, No. 1, s. 20-39.
- ASSMAN, Jan a CZAPLICKA, John. *Collective Memory and Cultural Identity*. In: *New German Critique, Spring - Summer*, 1995, No. 65, s. 125- 133.
- BĚLOHRAD, Radim. *Osobní identita a její praktická hodnota*. Brno: Nakladatelství MuniPress, 2011. ISBN 978-80-210-5531-5.
- BOEKER, Ruth. *Locke and Hume on Persons and Personal Identity*. Oxford: Oxford University Press, 2021. Dostupné také z: <https://philarchive.org/archive/BOELOP-3v2>
- BRNČIĆ, Jadranka. *Ricoeurova hermeneutika sebstva*. In: *Filozofska istraživanja*, 2008, No. 23, s. 731-747.
- BUZAR, Stipe. *Problem osobnog identiteta u filozofiji Davida Humea*. In: *Obnov. Život*, 2007, Vol. 72, No. 1, s. 21-33.
- CONNOLY, PATRICK J. *John Locke (1632-1704)*. INTERNET ENCYCLOPEDIA OF PHILOSOPHY [online]. Dostupné z <<https://iep.utm.edu/locke/#SH3d> > [cit. 6.4.2021].
- CROWLEY, Patrick. *Paul Ricoeur: the Concept of Narrative Identity, the Trace of Autobiography*, 2003, Vol. 26, No. 3, s. 1-12.
- ČERMÁK, Ivo, HŘEBÍČKOVÁ, Martina a MACEK, Petr. *Agrese, identita, osobnost*. Sdružení SCAN, 2003. ISBN 80- 86620-06-9.
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA [online].
Dostupné z <<https://www.britannica.com/topic/epistemology/David-Hume> > [cit. 27.3.2021].
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA [online].
Dostupné z
<www.britannica.com/biography/John-Locke/An-Essay-Concerning-Human-Understanding> [cit. 27.3.2021].
- ERIKSON, Erik H. *Identity: Youth and Crisis*. United States of America: W. W. Norton & Company, Inc, 1968. ISBN 0- 393- 31144-9.
- FRASCA- SPADA, Marina. *Simple Perceptions in Hume's "Treatise"*. In: *Rivista di Storia della Filosofia (1984-)*, 2007, Vol. 62, No. 3, s. 37-54.

- HALADA, Jan a GEUSS Artur. *Čítanka z dějin filozofie*. Praha: Mladá fronta, 1978. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:e7b6bb202439e313657ada0cbb134b96>
- HALL, Stuart a DU GAY Paul. *Questions of Cultural Identity*. London: SAGE Publications, 1996. ISBN 0 8039 7882- 0.
- HELM, Paul. *Locke's Theory of Personal Identity*. In: *Philosophy*, 1979, Vol. 54, No. 208, s. 173-185.
- HOLUBOVÁ, Kateřina. *Koncept identity na poli sociologické teorie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016.
- HUME, David. *Pojednání o lidské přirozenosti*. Praha: Togga, 2015. ISBN 978- 80-7476- 094- 5.
- KÜLPE, Oswald a LUKAVSKÝ, František. *Úvod do filozofie*. Praha: Josef Pelcl, 1900. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6220eb4c-51f3-4e54-a1d3-9413abfb789d>
- MALUF, Amin. *Ubilački identiteti*. Beograd: PAIDEIA, 2003.
- MISSEL, Malene a BIRKELUND, Regner. *Ricoeur's narrative philosophy: A source of inspiration in critical hermeneutic health research*. In: *Nursing Philosophy*, 2020, Vol. 21, No. 2. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/nup.12254>
- NINČEVIĆ, Marjan. *Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme*. In: *Odgojne znanosti*, 2009, Vol. 11, No. 1, s. 119-141.
- RICOEUR, Paul. *Čas a vyprávění*. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-7298-017- 3
- RICOEUR, Paul. *Filozofie vůle I. Fenomenologie svobody*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-033-5.
- RICOEUR, Paul. *History and Hermeneutics*. In: *The Journal of Philosophy*, 1976, Vol. 73, No. 19, s. 683-695.
- RICOEUR, Paul. *O sobě samém jako o jiném*. Praha: OIKOYMENH, 2016. ISBN 978-80-7298-438-1.
- LOCKE, John, DOKULILOVÁ, Anna a SOBOTKA, Milan. *Esej o lidském rozumu*. Praha: Svoboda, 1984. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:33c33770-0ec7-11e4-8413-5ef3fc9ae867>
- LOIDOLT, Sophie a ČAPEK, Jakub. *Phenomenological approaches to personal identity*. Springer link [online]. Dostupné z: <www.springer.com/article/10.1007/> [cit. 5.4.2021].
- MCADAMS, Dan a MCLEAN, Kate C. *Narrative Identity*. In: *Current Directions in Psychological Science*, June 2013, Vol. 22, No. 3, s. 233- 238.

- PELLAUER, D. , DAUENHAUER, B. *Paul Ricoeur*.
- STANFORD *ENCYCLOPEDIA OF PHILOSOPHY* [online]. Dostupné z <<https://plato.stanford.edu/entries/ricoeur/#PreHermAnth>> [cit. 11.3. 2021].
- RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie II. Od Newtona po Rousseaua*. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN: 80- 7298- 109-9.
- SANTOS, Ferdinand a SIA, Santiago. *Personal Identity, the Self, and Ethics*. UK: Palgrave Macmillan UK, 2007. ISBN 978-0- 230-59090-8.
- SELEVA, Elizabeth. *Border Cultures / Cultures at the Border*. In: *Journal for Politics, Gender and Culture*, 2003, Vol. 2, No. 1, s. 123-139.
- SOMERS, R. Margaret. *The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach*, 1994, Vol. 23, No. 5, s. 605-649.
- SGARBI, Marco. *Hume's Source of the "Impression- Idea" Distinction*. In: *Anales del Seminario de Historia de la Filosofía*, Vol. 29, No. 2, s. 561-576. ISSN 0211- 2337.
- TVRDÝ, Josef. *Průvodce dějinami evropské filosofie*. Brno: Vydavatelský odbor Ústředního spolku jednot učitelských, 1932. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:48de4ce0-b88b-11e3-a597-5ef3fc9bb22f>
- VENEMA, Henry. *Oneself as another or another as oneself?*. In: *Literature and Theology*, 2002, Vol. 16, No. 4, s. 410-426.
- VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978- 80- 247- 1428-8.
- WIERCINSKI, Andrew. *Hermeneutic Notion of a Human Being as an Acting and Suffering Person: Thinking with Paul Ricoeur*. In: *Ethics in Progress*, 2013, Vol. 4, No. 2, s. 18-33. ISSN 2084- 9257.
- WONG, Michael T.H. a DUNPHY- BLOMFIELD, Jocelyn. *Ricoeur and the Third Discourse of the Person: From Philosophy and Neuroscience to Psychiatry and Theology (Studies in the Thought of Paul Ricoeur)*. Washington D.C.: Lexington Books, 2018. ISBN 978- 1498513654.
- YANG, Xiaomei. *Hume's View on Personal Identity: Scepticism or Nonscepticism?*. In: *History of Philosophy Quarterly*, 1998, Vol. 15, No. 1, s. 37-56.

RESUMÉ

The aim of this bachelor thesis is to understand the term of personal identity through three main philosophers John Locke, David Hume, and Paul Ricoeur. The first part is focused on explaining the terms identity and identifications in general. It also gives a better understanding of identity through the fields of psychology and sociology. The goal is to show different views and perspectives of identity and identification from various fields of humanities.

In the second part, before comparing all three philosophers, I am introducing and interpreting each mentioned philosopher, his theory, and his view on personal identity. In the third, and the last part, I am giving out my interpretation of Paul Ricoeur's philosophy and view on personal identity, while comparing it to John Locke and David Hume. While doing that, my main source is Ricoeur's book *Oneself as Another*. Main literature also include David Hume's *A Treatise of Human Nature*, and John Locke's *An Essay Concerning Human Understanding*.

Through this bachelor thesis, one of the main goals is also to show and compare opinions from the philosophers from the 17. century (in this case those are John Locke and David Hume) with a philosopher of the 20. century, Paul Ricoeur.

